

FOUCAULT'NUN DELİLİĞİN TARİHİ “PROJESİ” VE DERRİDA'NIN KARAR ELEŞTİRİSİ

FOUCAULT'S HISTORY OF MADNESS "PROJECT" AND
DERRIDA'S CRITIQUE OF DECISION

Ahmet EKER

Dr., ahmet.eeker@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi

Gönderildiği tarih: 21 Ağustos 2024

Kabul edildiği tarih: 20 Aralık 2024

Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2025

Article Info

Type: Research article

Date submitted: 21 August 2024

Date accepted: 20 December 2024

Date published: 25 June 2025

Anahtar Sözcükler

Delilik; Diyalog; Kopuş; Akıldışı;

Cogito; Foucault; Derrida

Keywords

Madness; Dialogue; Rupture;

Unreason; Cogito; Foucault; Derrida

DOI

10.33171/dtcfjournal.2025.65.1.4

Öz

Bu yazıda, Foucault'nun “sessizliğin arkeolojisi” kavramsallaştırması çerçevesinde, Deliliğin Tarihi “proje”sinde incelenen suskunlaştırma temasına odaklanacağım. Makale, Michel Foucault'nun “Deliliğin Tarihi” adlı eserindeki “sessizliğin arkeolojisi” kavramı ile Jacques Derrida'nın Foucault'nun “proje”siyle bağlantılı olarak “karar” anlayışına yönelttiği eleştiri arasındaki gerilimi eleştirel bir bakış açısıyla incelemektedir. Foucault'nun Klasik Çağ'dan Modern Çağ'a deliliğe dayatılan susturma süreçlerine dair analizine odaklanan çalışma, Derrida'nın Foucault'nun deliliği ayrı bir ses olarak tarihselleştirme “proje”sinin doğası gereği imkânsız olma kavrayışını sorgulamaktadır. Nihayetinde, Derrida, Foucault'nun deliliği Cogito'dan dışlamasıyla ünlü Descartes eleştirisinin kendisinin sorunlu olduğunu öne sürerek böyle bir projenin uygulanabilirliğine meydan okur. O; Foucault'nun analizinin, Aklın diline gömülü metafizik varsayımlardan kaçamayarak eleştirdiği Kartezyen çerçeveyi desteklediğini öne sürmektedir. Derrida'ya göre bu “proje”, meydan okumaya çalıştığı aynı metodolojik mantığın kullanılmasını gerektiren Akıl (logos) alanı içinde işlemek zorunda olduğu için bir tekrardır. Derrida'nın eleştirisinin özü, deliliğin dışlanmasıyla yalnızca tarihsel bir “Karar” olmadığı, bizzat Aklın yapısına içkin olduğu fikrinde yatmaktadır. Bu nedenle Derrida, Aklın sınırları içinden bir delilik tarihi yazma girişiminin, paradoksal olarak, ortaya çıkarmaya çalıştığı susturmayı pekiştirmek zorunda olduğunu savunur. Bu makale, özellikle delilik bilgisinin tarihsel değişimi bağlamında, “Akıl” ve “Öteki” arasındaki ilişkiyi anlamak için bu tartışmanın çerçevesini “proje” ve “karar” kavramlarıyla formüle etmektedir. Çalışma, ortadan kaldırmaya çalıştığı aynı dışlama yapılarını yeniden üretmeyen bir delilik tarihini ifade etmeye çalışmanın doğasında var olan zorlukların altını çizmektedir. Nihayetinde analiz, yerleşik epistemolojik çerçevelerin sınırlarını aşmayı amaçlayan bir bakış açısıyla iki düşünürü karşılaştırmayı hedeflemektedir.

Abstract

This paper critically examines the tension between Michel Foucault's conceptualization of the “archaeology of silence” within his project History of Madness and Jacques Derrida's critique of Foucault's understanding of decision. The study focuses on Foucault's analysis of the processes of silencing imposed on madness from the Classical Age to the Modern Age. It interrogates Derrida's argument that Foucault's project to historicize madness as a distinct voice is inherently impossible. Derrida contends that Foucault's critique of Descartes—famous for excluding madness from the Cogito—is itself problematic because it inadvertently supports the Cartesian framework it seeks to critique, unable to escape the metaphysical assumptions embedded in the language of Reason (logos). According to Derrida, such a project inevitably replicates the very methodological logic it aims to challenge, as it must operate within the domain of Reason. The essence of Derrida's critique lies in the notion that the exclusion of madness is not merely a historical decision but is intrinsic to the very structure of Reason itself. Thus, Derrida argues that any attempt to write a history of madness from within the confines of Reason paradoxically reinforces the silencing it seeks to uncover. This paper frames the debate in terms of the concepts of “project” and “decision” to explore the inherent challenges in expressing a history of madness that does not reproduce the exclusionary structures it aims to dismantle. Ultimately, the analysis seeks to compare these two thinkers from a perspective that aims to transcend the limits of established epistemological frameworks.

Giriş

Foucault, *Deliliğin Tarihi* adlı eserinde akıl ve akıl-dışı arasında bir tür kopuş ve sessizleştirmeden söz etmektedir. Delilik ve deliliğin dilinin 17. yüzyıldan bu yana belirli bir tarzda sessizleştirmeye maruz kaldığını ileri sürdüğünde Foucault, *Klasik Çağ*'dan başlayarak ve ardında daha gelişkin biçimde Modern Çağ'ın farklı söylem alanlarında bir suskunlaştırma tarihinin belirginleşmesini soruşturmaktadır. Cüzzam salgınından başlayarak çağdaş akıl hastanelerinin kurulmasına doğru evrilen süreçte bir tür sessizleştirmenin gittikçe insan deneyiminin parçası olduğuna işaret eden Foucault için akıl ve onun uzantısı olarak çağdaş psikiyatri, deliliğin akıl-dışına sevk edilmesi ile bir sessizleştirme örüntüsünün temsilcisidir (Foucault, 2016). Bu sessizleştirmenin hem kurumsal hem de söylemsel olarak ortaya çıkışı Foucault'nun *Klasik Çağ* olarak ifade ettiği bir periyotta başlamaktadır. Rönesans'ın cüzzam hastanelerinden, Klasik Dönem'in kapatılma mekânlarına doğru deliliğin farklı söylem ve kurumsal pratikler çerçevesinde konumlandırılmasına odaklanan Foucault; en önemli değişikliğin, Rönesans'tan Klasik delilik deneyiminin başlangıç evresine geçişte yaşandığını ifade etmektedir. Rönesans'tan Klasik delilik tecrübesine, Foucault açısından, 1656'da *Genel Hastane*'nin (Hôpital Général) kuruluşu gibi sembolik bir olayla ve keskin bir geçiş (Sheridan, 2003, s. 21) olarak nitelendirdiği belirgin bir kopuşla geçilmektedir.

Foucault açısından Rönesans'ta deli, düzen ve anlamla ilgili derin ve yaygın bir ilginin odağı olan ölümün yerini alarak, önemli bir kültürel figür olarak ortaya çıkmaktadır (Dreyfus ve Rabinow, 2014, s. 4). Nitekim Rönesans'ın "Stultifera Navis" olarak adlandırılan *Deliler Gemisi*'ne sevk edilen kişileri, yalnızca soyut kişiler veya durumlarından ders alınacak tiplerdi. Bu deliler aklın dışına sevk edilmiş değil, aksine bir hakikatin sözcüsü ya da ilahi bir sözü veya belirsiz bir alanın bilgisini ifade eden aklın yüksek biçimiyle özdeşir. Fakat bu kavrayış mirasını, *Klasik Çağ* ile birlikte deliliğin bir kusura dönüşmesi deneyine bırakacaktır (Foucault, 2016, s. 56; Gutting, 2005, s. 58). Rönesans insanı için delilik ilk başta, bir araya toplanmış çok sayıda farklı tipin bir parçası olarak ortaya çıktı: aptal, ahmak, ayyaş, sefi, suçlu, âşık. Düzensizlik teması, tıbbi veya bedensel işlev bozukluğu açısından değil, aşırılık ve düzensizlik açısından ele alınıyordu. (Foucault, 2016, s. 72-75: Dreyfus ve Rabinow, 2014, s. 4). Bu nedenle deliler hastanesinin değil ama hastanelerde delilere ayrılmış odaların bulunması bu aşırılık ve düzensizlik temalarıyla ilintilidir. Fakat bu durumu değiştirecek ve yeni bir döneme geçildiğini işaretleyecek ani bir "karar" kendini göstermektedir. Rönesans'ın seslerini serbest bıraktığı delilik *Klasik Çağ*'ın içinde garip bir darbeye sessizleştirilmiştir (2016, s. 85). Aklından zoru olanların artık kapatılacağını ifade eden bu darbe, olay ya da karar anı için Foucault'nun atıf noktası Paris'te *Genel*

Hastane'nin kurulmasını sağlayan kararnamenin çıkarıldığı an olmaktadır (2016, s. 85). Foucault açısından “Rönesans'tan *Klasik Çağ*'a geçişte -Montaigne'den Descartes'a geçişte- bir darbe ya da bir olay meydana gelmiştir” (akt. Flynn, 2004, 196) saptaması, deliliğin akıl tarafından hapsedilmesinin “tarihselleştirilme” imkânı olarak düşünülmektedir. Bu darbeyi delileri artık *Genel Hastahane*'ye kapatan bir karar olarak düşünen Foucault, bu olay veya karardan itibaren deliliğin sessizliğinin arkeolojisini ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır. Bunu ise bir olanak ya da bir imkân olarak aynı zamanda bir tarihselleştirme projesi olarak gerçekleştirmektedir. Deliliğin altın çağı olarak Rönesans ve Orta Çağ'dan delilerin kapatılmasının tarihselleştirilme dönemi olan *Klasik Çağ*'a ve delilerin susturulmasının kurumsallaşması olarak “aklın” dışına itildiği Modern Çağ'a doğru bir dönüşümün tarihi söz konusudur. Fakat bir “proje” veya bir “tarihselleştirme”yi ileri sürmek Derrida'nın itiraz ettiği başka bir tartışmayı da dikkate almayı zaruri hâle getirmektedir. Sessizliğin bir tarihinin yapılabileceğini iddia etmek, Derrida açısından, imkânsız fakat radikal bir sınır “projesidir.” Çünkü böyle bir “proje”, Derrida için akla içkin bir “tarihselleştirme” olarak belirmektedir (Derrida, 2020, s. 48, 52).

Bu noktada, Derrida'nın ilgisini çeken soru şöyle formüle edilmektedir: Delilik ile akıl arasındaki ayırım yoluyla ve aklın alanı içinden deliliğe dayatılan sessizliği nasıl söze-dile dökmek mümkündür, dahası sessizliğin bir arkeolojisini yazma iddiası ne kadar mümkün olmaktadır? Foucault'nun deliliğin kendisinin konuşmasına izin vererek deliliğin kendisinin tarihini yazmaya çalışması, Derrida açısından Foucault'nun problemli Descartes okumasından kaynaklanmaktadır (Derrida, 2020, s. 48-68). Bu açıdan bakıldığında Derrida'nın itirazı bir yanıyla Foucault'nun Descartes'ın *Birinci Meditasyon* okumasının problemlerine işaret etmeye diğer yanıyla da Foucault'nun deliliğin sesini dışlama ve susturma projesinde *Meditasyonlar*'a atfettiği tarihsel önemin sorunsallaştırılma biçimine ilişkindir (Flynn, 2004, s. 195).

Foucault'nun Derrida ile yürüttüğü akıl-akıldışı bağlamında Descartes'ın *Cogito*'su üzerine tartışma, farklı bağlamlarda ele alınma imkanları taşımaktadır. Tarihsel bir bağlam ile çerçevelenmiş bu tartışma açısından bilinmesi gereken önemli unsur, Foucault'nun ilk dönem temel kavrayışının “episteme” adını verdiği kavrayış ile örülmüş olmasıdır. Foucault'nun ilk dönem eserleri olan *Deliliğin Tarihi* (2016) ve *Kelimeler ve Şeyler* (2001) gibi eserlerinde bu kavramsal yapı önemli bir analiz unsuru olmaktadır. Bu kavrayış çerçevesinde hakikat'e ilişkin prosedürler, farklı dönemlerde farklı “epistemik oluşumlar” içinde açığa çıkma olanağı bulmaktadır. Foucault, “*episteme için değişik söylem türlerini birbirine bağlayan ve belirli bir tarihsel döneme karşılık gelen bir ilişkiler bütünü çizer*” (Revel, 2006, s. 35). Örneğin, Foucault bilginin olabilirlik koşulu olarak bir epistemolojik alandan

söz etmektedir. “Bugünkü bilimimizin, kendini, onun içinde... tanıyabileceği bir nesnellığe doğru gelişmesinin içinde tasvir edilen bilgiler söz konusu olmayacaktır... bütün kıstasların dışında, ele alınan bilgilerin kendi değerlerine veya nesnel biçimlerine atıfta bulunarak, nesnelliklerini gömen ve onların... olabilirlik koşulları...olan bir tarihi dışa vuran ‘episteme’dir.” söz konusu edilen (Foucault, 2001, s. 21). O halde, bu episteme kavrayışı neyi ifade etmektedir? *“Foucault... disiplinler yelpazesi, bütün bilme söylemlerini kuşatan bir tutarlılık olarak tanımladığı şeye episteme adını vermiştir. Bu yüzden, her yerde akıl/akıldışılık çemberinin yaygın etkisini, paradoksal içerme olarak ötekinin dışlanması, örgütlenmenin temeli olarak özdeşliği, iktidarın dünya üzerinde uygulanma zemini olarak söylemsel tasarımı buluruz”* (Revel, 2006, s. 35). Foucault için hem bilginin oluşumu hem dolaşıma sokulması hem de paylaşılması ve meşru kabul edilmesi bir rejim konusudur. Bu ise onun episteme olarak adlandırdığı bir dönem içinde çerçevelenmiş ve meşruiyet kazanmış söylem, bilgi ve hakikat ilişkisine işaret etmektedir. Belli bir dönemde bilginin düzenleniş meselesi hakikatin ancak bu rejim dolayımı ile anlaşılıp meşru kılındığı prosedürleri açığa çıkartmaktadır. Belirli bir dönemde hangi bilgi tarzlarının olanak bulduğu hangilerinin dışlandığına ilişkin bir söylemsel düzen belirli bir epistemik oluşum içinde mümkün kılınmaktadır. Burada bilginin doğruluğu ya da yanlışlığı üzerine odaklanmaktan ziyade belirli bilgi tarzlarının bir dönemde olanaklı olma koşullarına odaklanmak önem teşkil etmektedir. Onun için belli bir dönemin söylemsel oluşumu kendi söylem alanı içinde (episteme) bir nesne, olay ya da durumun doğru/yanlış olma koşullarını belirlemektedir. Dolayısıyla belli söylem türleri belirli doğru-yanlış oyunlarının yürürlüğe sokulduğu bir epistemik düzen çerçevesinde anlamlı olabilmektedir. Nitekim bilgi meselesinde doğruluk ve geçerliliğin genel geçer bir nesnellik tarzı söz konusu olmamaktadır. Onlar, farklı epistemik oluşumlar içinde farklı anlamlar kazanmaktadır. Örneğin, delilik ve delililik tecrübesi ile ilgili bilginin Orta Çağ, Rönesans, *Klasik Çağ* ve Modern Çağ’a kadar değişen anlam ile hukuki ve tıbbi iktidarın merkezine yerleşmesindeki işleyiş bu çerçevede meşruiyet kazanmaktadır. Bu açıdan Foucault için hem bilginin oluşumu hem dolaşıma sokulması hem de paylaşılması ve meşru kabul edilmesi bir rejim konusudur. Bu ise belirli bir dönem içinde çerçevelenmiş ve meşruiyet kazanmış söylem, bilgi ve hakikat ilişkisinin Foucault açısından hakikat rejimi olarak adlandırılan bir çerçevede olanak bulduğu ifade edilmektedir. Onun açısından “Hakikat; sözcelerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişi için düzenlenmiş bir prosedürler bütünü olarak anlaşılmalıdır. ‘Hakikat’; kendisini üreten ve destekleyen iktidar sistemle riyle ve kendisinin meydana getirdiği ve kendisini yayan iktidar etkileriyle döngüsel bir ilişki içindedir: Hakikat rejimi”. (Foucault, 2005a, s. 52). Dolayısıyla, deliliğin dönüşümü ve delilik deneyimine içkin deli figürünün denetimi, delilik deneyiminin çerçevelenmesi, delilikle ilgili dolaşım

ekonomisinin denetimi veya hareketin disiplin prosedürleri bu epistemik oluşum çerçevesinde şekillenmektedir (bkz. Revel, 2006 s. 29-30). Dolayısıyla Foucault'nun delilikle ilgili bu tartışmanın da yer aldığı ilk dönem eserlerinde “episteme” kavramı içinde şekillenen bir söylemsel düzen kavrayışını akılda tutmak gereklidir.

Bir başka açıdan, Descartes'ın *Cogito*'suna ilişkin Foucault ve Derrida arasındaki güncel tartışmaların vuku bulduğu tarihsel ve epistemolojik soruların işaretlendiği bir çerçeve söz konusudur. Örneğin Derrida, Foucault'nun ölümünden sonra tartışmayı yeni bağlamlara taşımış ve bu polemikğin temel eksenini, yalnızca Descartes yorumlarıyla değil, metinlerin tarihsel-felsefi bağlamla ilişkilendirme biçimleriyle de irdelenmiştir. Koyuncu (2017) bu tartışmanın temelinde aslında iki filozofun tarih anlayışları yatmaktadır. Foucault, tarihsel kesintilere odaklanarak belirli bir momenti açıklarken; Derrida, bu kesintilerin daha genel bir yapı içerisindeki anlamını sorunsallaştırmıştır. Örneğin, Derrida'nın Levi-Strauss'un yapısalcılığını merkeze aldığı *İnsan Bilimlerinin Söyleminde Yapı, Gösterge ve Oyun* başlıklı çalışması, Foucault'nun tarih anlayışına yönelttiği eleştirilerle paralel okunabilir. Derrida, Foucault'nun tarihsel arkeolojisini ve soybilimini; tarihin tarihselliğini yeniden düşünme ihtiyacına işaret eden bir çerçevede değerlendirmiştir (Koyuncu, 2017, s. 20-21). Başka açıdan Gilles Deleuze'ün *Yapısalcılığı Nasıl Tanırız?* adlı çalışması, Foucault ve Derrida'yı yapısalcılık bağlamında ele alarak bu tartışmanın yeni haritasını çıkarmaya olanak tanır. Bu bağlamda, Derrida'nın yapının yapısallığını, Foucault'nun ise tarihsel kesintileri nasıl ele aldığı, iki filozofun birbirinden ayrılan felsefi perspektiflerini kristalize eder. Harrison ve De Ville gibi yorumcular bu tartışmanın derin ayrılıklarına dikkat çeker. Harrison, Foucault'nun tarihsel dışlanma anlarını ve Derrida'nın yapısal aşırılıkları aynı epistemolojik gerilimin yansımaları olarak görürken, De Ville iki filozofu geleneksel metafizikten uzak bir ortak zeminde buluşturur. Ancak, Campillo bu tür uzlaştırma girişimlerinden kaçınarak, Foucault'nun etik yaklaşımının Greko-Romen özyönetim temelli olduğunu, Derrida'nın ise ahlak ve adalet arasındaki sınırları sorguladığını vurgular. Bu ahlaki farklılık, iki filozofun tarih ve bilgi anlayışlarını şekillendirmiştir. (Koyuncu, 2017, s. 19-20).

Foucault ve Derrida tartışmasının merkezinde Descartes'ın *Cogito*'su üzerindeki yorum farklarından ziyade, tarihsel olayların ve yapısal ilişkilerin kavramsallaştırılmasına ilişkin daha temel sorular bulunmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma iki düşünürün polemiklerini merkezine alarak, “proje” ve “karar” kavramlarına ilişkin bir sorunsallaştırma olarak çerçevelenmektedir. Bu açıdan metinde, bir yanıyla sessizliğin tarihinin mümkün olduğuna işaret eden Foucault'nun “projesi”nin temel güzergâhı, diğer yanıyla buna “karar” kavramıyla itiraz eden Derrida'nın *logos* eleştirisi temel hattı oluşturmaktadır. Bunun için

metnin ilk kısmında Foucault ve Descartes arasındaki ilişki irdelenecektir. Buradan hareketle, *Deliliğin Tarihi*'nde ayrıntılı biçimde ele alınan suskunlaştırma prosedürlerini inceleyerek Foucault'nun "sessizliğin arkeolojisi"ne ilişkin "proje"sinin imkanını nasıl değerlendirdiği dikkate alınmaktadır. Metnin ikinci kısmında ise Derrida'nın "karar" anlayışı çerçevesinde Foucault'ya yönelttiği eleştiriler odağı oluşturacaktır. Sonuç kısmında ise bu karşıtlıkların genel çerçevesi delilik ile "karar" sınırında dolaşan Foucault ve Derrida'nın temel anlayış farklılıkları belirginleştirilerek metin tamamlanacaktır. Bu yüzden ilk kısım, Foucault tarafından antropolojik bir keşif olarak değerlendirilen *Cogito*'nun keşfi ve delilik ile akıl-dışı temaları etrafında şekillendirilmektedir.

Deliliğin Patolojikleştirilmesi ve Dışlanma Hareketi: Foucault'nun Tarihsel "Projesi"

Foucault'nun Descartes okuması önce Descartes'ın *Meditasyonlar*'ında *Cogito* ve delilik arasında bir "karar" ile ardından Paris'te aniden ortaya çıkan *Genel Hastane*'nin (Hôpital Général) deliliğin akıl tarafından hapsedilmesinin tarihselleştirmesini sağlayan bir olay ve bir kesinti ile kesişmektedir. Bu an, Foucault'nun ilgisi aklın kendi sürekliliğini ileri sürdüğü bir süreksizlik anında ortaya çıkan dışlama düzeneğinin tarihini oluşturmaktır. Bu tarz bir proje olan *Deliliğin Tarihi*'nde, Rönesans'tan *Klasik Çağ* ve Modern Çağ'a kadar olan dönemde, aklın önce deliliği bir içeri alma (dâhil etme), sonra bir sınır olarak işaretleme (içerinin dışı) ardından ise dışarıklı (aklın dışı) olarak kurma sürecini ortaya çıkartmaktadır. Roy Boyne, bu eserde deliliğin siyasal iktisadı, sanat ve edebiyat alanındaki tasviri ve delilikle bilim arasındaki ilişki olmak üzere iç içe geçmiş üç ana anlatının olduğunu belirtmektedir (Boyne, 2009, s. 15). Deliliğin patolojikleştirilmesi ile bir dışlanma ediminin nesnesi haline gelişi birbiri ile ilişkili bu üç süreci kapsayan dönüşüm çerçevesinde gelişmektedir. İç içe geçmiş bu üç katman aklın kendi tahakkümünü öteki üzerine kapsamlı bir biçimde gerçekleştirmesinin tarihidir. Modern aklın kesintilere dayalı süreklilik teması altında kendi temelsiz dayanağını nasıl elde ettiğini psikiyatri üzerinden anlamaya çalışan Foucault, modern psikiyatrinin bugünkü "normal bir insan" kavrayışına dayandığını düşünmektedir. "XIX. yüzyıl psikopatolojisinin (belki de bizimkinin bile) kendi yerini bir *homo natura*'ya veya hastaya ilişkin bir deneyden önce verimli olan normal bir insana göre belirlediğine ve ölçüsünü buna göre oluşturduğuna inanmaktadır." (Foucault, 2016, s. 210). Bu normal insan tasavvuru, on yedinci yüzyıldaki deliliğin kapatılmaya başlamasıyla eş zamanlıdır. Bu açıdan akıl hastalığı konusunda oluşturulabilecek bilgi türünün ne olduğunu belirlemeye çalışmaktan ziyade on yedinci yüzyıldan çağımıza kadar aklın delilik üzerinde uygulamaktan geri kalmadığı tahakküm türünün ne olduğunu belirlemeye çalışmak" onun temel ilgisini oluşturmaktadır (Foucault, 2012, s. 171). Ona

göre, XIX. yüzyıl psikopatolojisi kendisine dayanak olarak “normal bir insan” kavrayışını alırken akıl hastası ile doktor arasındaki ilişkiler de bu “normal insan” ile patolojik insan kavrayışı çerçevesinde belirginleşen a priori ilke¹ veya ölçüyü ifade etmektedir. Foucault için bu “normal insan” bir kurgudur ve insanın kendisi tarafından üretilen bir anormallik tasarımı üzerinden işlemektedir. Bu yüzden ölçüsünü bu normallik kavrayışından alan modern psikiyatri ile “pozitif bilimlerin” dayanağı, Foucault’nun sözleriyle bir *homo natura* ve hastaya ilişkin deneyden önce “normal bir insan” ölçüsüne dayanmaktadır.

Bu normal insan... doğal bir mekâna değil de, socius ile hukuk öznesini özdeş kılan bir sistemin içine konulmalıdır; bunun sonucu olarak deli bir hastalığın onu normalin sınırlarına sürüklemesinden ötürü değil de, kültürümüzün onu kapatmaya toplumsal olarak karar vermesi ile hukuk öznelinin yeterliliklerini fark eden hukuki bir bilginin buluşma noktasına yerleştirmiş olmasından ötürü deli olarak tanınmaktadır (Foucault, 2016, s. 210).

Aklın delilik üzerindeki tahakkümü ancak böyle bir deneyden itibaren mümkün olmaktadır ve deliyi patolojik bir nesne olarak hastalık kategorisine yerleştirerek kendi mümkün tarihini inşa etmektedir. Deliliğin kapatılmasına ilişkin tutumlar ve delilik algılarına ilişkin işleyiş etrafında açığa çıkan usuller, hastane ve tıbbi kurumların oluşmasına bağlı bir takım ele alma usullerini ortaya çıkartmaktadır. Bu usuller yoluyla bir nesnellik alanı belirlenmektedir. Deliyi akıl hastası olarak nesnelleştiren bu nesnellik çerçevesi, modern bilgi alanının a priori ilkesi olarak bir sessizleştirme hareketine işaret eden dışlamayla olanaklı olmaktadır. Bu noktada “insanın psikolojik olarak ele alınabilir bir tür olabilirliği” onun dışlama ve cezalandırmanın konusu haline gelmesi anlamını taşımaktadır. *Klasik Çağ* Hastane müdürünün, gardiyanlarının hastanede tutum ve davranışları düzenleme kuralları ile yönetmelik ve yasalarının işaret ettiği şey, ancak dışsallaştırılarak nesnel kabul edilmiş bir akıl hastalığı kategorisiyle mümkün olmaktadır. Bu ise modern psikiyatrinin insanı psikolojik veya zihinsel bir iç ile bedensel bir dış yüzey olarak keşfetmesi anlamında “dışlamanın ve cezalandırmanın dış boyutu ile suçluluğun ve teslimiyetçi ruh halinin iç boyutu tarafından tanımlanmış olması[nı]² gerektirir.” (Foucault 2015, s. 92-3). Bu kavrayış, bu iki temel ölçüte göre konumlandırılan insan kavrayışı, genel bir psikolojiyi olanaklı hale getirmektedir. Delilik, bu normallik ve a-normallik kavrayışına göre belirlenir ve toplumsal özne ile hukuk öznesi arasında bir sistem içinde görünmez hâle getirilmektedir. Foucault’nun analizinde, deliliğin Modern Dönem’de akıl hastalığı olarak

¹ Akıl hastalıkları konusundaki "pozitif" bilim ve deliyi insan mertebesine yükselten şu insancıl duygular, ancak bu sentezin sağlam bir şekilde kurulmasıyla mümkün olabilmişlerdir. Bu sentez bir bakıma, bilimsel olduğu iddiasındaki psikopatolojimizin somut *a priori*'sini meydana getirmektedir (Foucault 2016, s. 210).

² Ekleme makale yazarına aittir.

tanımlanması ve kapatma kurumlarına hapsedilmesi bu suskunlaştırma, görünmez kılma ya da dışlama pratiğinin devamıdır. Nitekim aklın kurumları, yasaları, yönetmelikleri, tüzükleri aracılığıyla kendine bir süreklilik sağlayan temelsiz temeli ya da a priori bir ilke olarak meşruiyet stratejilerini *Klasik Çağ*'da nasıl kuşandığına bakmak gereklidir.

Antropolojik Bir Keşif: Aklın Descartes Momenti ve Sessizleştirmenin Anatomisi

Foucault; deliliğin tıbbi veya psikolojik vaka olmaktan çok, belirli bir dönemin tahakküm ve epistemik sınırlarını yansıtan karmaşık bir toplumsal söylem düzenlenişi olduğuna işaret etmektedir. Rönesans Dönemi'nde delilik, akılla simbiyotik bir ilişki içinde ve akla içkin karakter sergilemektedir. Klasik Dönem rasyonalitesiyle birlikte delilik, giderek daha fazla patolojikleştirilip kapatılma kurumlarına sevk edilmektedir. Bu ise akıl ile akıl-dışı arasında belirginleşen keskin bir sınır çizme deneyinin temel karakteristiğini belirleyen dışlama hareketini belirginleştirmektedir. Delilik deneyiminin kovulmadan kapatılmaya kadar dışlama ediminin konusu olması, Foucault açısından Modern Çağ'ın antropolojik ilkesi olan insanın keşfi kadar köklü bir değişime neden olmamıştır (2016, s. 725-761; 2001, s. 435-458). “İnsanın keşfi” olarak Foucault bilinçli, düşünen bir *Cogito*'nun keşfini işaret ettiğinde, deliliğin artık hastalık olarak yapılandırıldığı bir diyalog yitimine işaret etmektedir. Kendisini tarihsizleştirmiş bir tarihselleştirme eyleminin koşulu olarak sunan aklın, deliliği bir hastalık kategorisinde değerlendirip sessizliğe sevk etmesi gerekmektedir. Foucault açısından akıl ve delilik ayrımının tarihini yazmak bir tarihin olanağı ile deliliğin zorunluluğu arasında bağ kurmaktan geçmektedir (Flynn, 2004, s. 199). Akıl ve deliliğin birbirinden ayrılması ile tarihin imkânı arasındaki bu bağlantı, sessizleştirmenin temeli üzerine kurulan aklın kendi hükümlerliğini nasıl inşa ettiğine bakmaktan; dolayısıyla akıl ile delilik arasındaki diyalogu ortadan kaldıran bir hareket anına odaklanmaktan geçmektedir. Bu aşamada kurucu düşünür olarak Descartes'ın akıl/zihin tasarımı başvuran Foucault şunu belirtmektedir: “Descartes kuşku yolunda ilerlerken, deliliğe rüyanın ve bütün hata biçimlerinin yanında” yer vermiştir (2016, s. 85). Delirme olasılığı, dışarıdaki dünyanın hataya açık formu ile bilincin düş içinde kendinden geçebileceği niteliği çerçevesinde deliyi kendi bedeninden yoksun bırakma tehlikesi taşımaktadır (2016, s. 85). O halde, Kartezyen bu dışlama nasıl belirginleşmektedir? Descartes'ın duyum ve rüya kavrayışına değinilecek olursa açık-seçik bir bilginin kesinliğini hata ve yanlış ihtimalini ortadan kaldırma amacı açığa çıkmaktadır. Onun için (2007, s. 76-77) insan ancak açıkça gördüğü şeylere inanmaya eğilimlidir. Ancak açık ve seçik olarak kavranan şeyler üzerine yargıda bulunulduğunda hataya imkân yoktur. Açık ve seçik bilgi türüne ise “onun, ışığın lütfuna bağladığı açıklığını (clarté) ve apaçıklığını (évidence) sınaama konusu” (Beyssade, 1997, s. 69) yapmadığı bir kesinlik arayışına iten neden, deneyim dünyasının yanlışlığa ya

da hataya açık bir karaktere sahip olmasıyla ilişkilidir. Descartes insanın algılarıyla değil, zihniyle görmekte olduğunu; bu nedenle de zihinsel algının duyusal algıdan daha kesin bir temel oluşturduğunu belirtmektedir. Duyular aracılığıyla erişilen doğru kabullerinin zaman zaman ben'i aldattıklarını ifade eden Descartes; duyular yoluyla elde edilmesine rağmen kendilerinden kuşku duymanın zor olacağı şeyleri, örneğin “şimdi benim burada olmam, ateşin yanında oturuyor olmam, elimde kâğıdı tutuyor olmam” (Descartes, 2015, s. 25) gibi, bu ellerin ve tüm bu bedenin benim olduğunu reddeden mantık delillerle kendimi bir tuttuğum mantık olurdu (Descartes, 2015, s. 25). Bu ifade ile düş ve deliliğin Kartezyen kuşkunun ortaya çıkışında aynı statü veya role sahip olmadığını belirten Foucault, deliliğin akıl alanından dışlanması şöyle formüle etmektedir:

Düş, bulunduğum bu yerden, gördüğüm bu kâğıttan, uzattığım bu elden kuşku duymamı sağlar; fakat delilik asla bir kuşku aracı veya aleti değildir; çünkü ‘ben ki düşünüyorum, deli olamam.’ Demek ki bu tavrın tersine, kuşkucu geleneğin bir kuşku duyma nedeni yaptığı delilik dışlanır (Foucault, 2011c, s. 48).

Foucault açısından Descartes'ın en önemli problemi “düşünen ben'in deli olmaması”na ilişkindir (Foucault, 2016, s. 86). Mutlak bilginin olanağı duyusal değil, zihinsel algının kavrama gücü ile sağlanmaktadır fakat delilik bir biçimde bu zihinsel yetiden yoksunluğun figürü olarak tasarlanmaktadır. Bu açıdan deliler “bir kez akıldan yoksun bırakıldıklarında, gerçek bir dışsallık anlamında aklın dışına itilmiş olurlar.” (Macherey, 2016, s. 4). Buradan bakıldığında Descartes, duyulara güvenilebileceği varsayımını sarsmayı hedeflerken kuşku duyulabilir şeyler alanına duyularla elde edilen şeyleri yerleştirmektedir. Dolayısıyla hata veya aldanma duyular aracılığıyla elde edilen bir unsur olurken zihinsel duyum açık-seçik bilginin kaynağı olmaktadır. Örneğin onun açısından rüyada olmak delilerin uyanıkken yaşadığı gerçeğe aynı yanılgı çerçevesine bir algılamaya neden olabilir (Descartes, 2015, s. 26). Uykuda da uyanıkken de veya “görüntülerle dolu bir rüyadayken” de yanılgıya sevk etmeyecek temel bir ilke olarak kuşku duyma ve kuşku duyan olarak varolduğunu kanıtlayan akıl -*Cogito*- anlayışı belirlemektedir. Şüphe ettiğim her şeyden geriye elimde kalan temel unsur şüphe eden olarak bir ‘ben’dir. Şüphe etmek düşünen ben olarak varlığımın kesinliğine ulaşmamı sağlayacak unsur olmaktadır. Özellikle *Meditasyonlar*'da belirttiği bu ilke duyularımın bana verdiği her şeyden şüphe ile başladığımda hata ve yanılgıdan kurtulacağım salt bir kesinliği bulmada başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Açık seçiklik veya kesinlik duyulardan gelen bir nitelik olamaz (Descartes, 2007, s. 35); o zihinsel algının bir yetisidir (Descartes, 2015, s. 47). Bu kavrayış varolmanın kesin kanıtını ve bilginin açık-seçikliğini düşünen bir şey olarak ben'de bulmanın sarsılmaz koşuludur. Foucault için skandal bu akıl sahibi insanın

deli ol(a)mamasına ilişkindir: “Ben bir beden sahip olduğuma inanıyorsam vücudunun camdan olduğunu düşünen birinden daha sağlam bir gerçeği elimde tuttuğumdan emin olabilir miyim? Kesinlikle, çünkü ‘onlar delidir ve eğer ben kendimi onların örneğine göre ayarlarsam, onlardan daha az kaçık olmam” (Descartes, 2015, s. 26; Foucault 2016, s. 86). Bu nedenle Descartes'a göre delilik, rüyalar ve her türlü yanılgıya aittir. Yine de rüya, düş ve deliliğin hakikatle ve hakikatin peşinde koşanla (şüphe duyan özne) ilişkisi farklıdır. Rüyalar ve yanılsamalar hakikatin kendi yapısı içinde aşılırken delilik, şüpheci özne tarafından dışlanır. Şüpheci filozof için akıl sağlığı, düşündüğü ve var olduğu gerçeği kadar sorgulanamazdı. Bir kez elde edildiğinde, bu kesinlik kolay kolay terk edilmeyecektir: Delilik artık onu ilgilendirmeyecektir (Sheridan, 2003, s. 22). Bu alan akıl ve akıl-dışı ayrımın keskin biçimde birbirinden ayrıldığı eskiden beri olan bir diyalogun koparıldığı alandır. Sayıklama veya hezeyan (delirium) eğer uyanık olanın rüyasını işaret ediyorsa onlar, imgelere teslim olma halinin uyanıkken düş görmesine benzemektedir. Bu düş halinde, algılama suretleri karşısında düşün ortadan kalktığı bir gerçek uyanıklık gereklidir. Foucault açısından yanılsama biçimlerine ilişkin Descartes'ın bu tespiti paradoksal olarak rüya bilincinde yani aldatılmış bilincin bilincinde bulunmaktadır. Bu nedenle Foucault için “Descartes, kuşkunun gelişiminde, düşe deliliğe göre bir ayrıcalık vermektedir” (Foucault, 2011c, s. 51). Descartes'ın deliler için söylediği “uykudaki uyanık kişinin yanılsaması”na otoriter müdahale; “uyanık olduğundan emin uyanık kişinin”, yani *Cogito*'ya sahip olan bir hekimin kendisinden asla ayrılmayan niteliğinden gelmektedir.

Descartes'ın karar verme sürecinin sonunda ve kendi kendinden asla ayrılmayan ve ikiye bölünmeyen bir bilincin iki katına çıkması içinde keşfettiği şeyi tıp, dışarıdan ve hekim ile hasta arasındaki ortaklığın çözülmesi içinde dayatmaktadır. Hekim hastaya nazaran, *Cogito* anını rüya yanılsaması ve delilik zamanına göre yeniden üretmektedir. Düşünmenin bizzat kendine tamamen yabancı ve dış olan ve kendini ona ancak zorla girme biçiminde dayatabilen *Cogito* (Foucault 2016, s. 477-478).

Aklın bu dili içinde deliliğin sesi kendi üzerine kapanmıştır. Deli, eskiden Klasik deneyin içinde varlık ve varlık-olmayan ya da akıl ile akıl-olmayanın görünür söylemi içinde bir eşikte ve bir mevcudiyete sahipken; “şimdi artık bir dilin taşıyıcısı ve asla tükenmeyen, hep yeni baştan ele alınan ve kendi zıtlarının oyunuyla hep kendine geri gönderilen bir dil tarafından” sessizliğe bırakılan insan-olmayandır (Foucault, 2016, s. 747). Bu açıdan delilik akıl-dışının alanındadır. Nitekim, Descartes için akıl-dışı bilinç veya bir delilik bilinci söz konusu olamaz. Bilinç, aklın alanına özgü bir niteliktir ve açık-seçik bilgiye varmanın koşulu da şüpheden geçmektedir. Şüphe ise kendini kuşku duyan olarak fark eden bilinçli özneye (*Cogito*) has bir yetidir, bu nitelik akıl bozukluğu olan bir delinin veya meczubun

alanında olamaz. Dolayısıyla Descartes'ın *Cogito* tasarısı, kuşku duyan birinin akıl sahibi olduğunu ve bu yüzden akıl-dışını temsil eden kişi olarak bir delilik bilincinin olamayacağını kabul etmektedir. Kuşku duyanın bilincinde olan "insan", kendisini kuşku duyan bir varlık olarak kavrayan "insan", sırf bu yeti nedeniyle deli olamaz. Bu nedenle "insan" olma niteliği delilikten uzaklaştırılmıştır ya da tersi, "deliliğin kişisi insan-dışlaştırılmıştır" ifadesiyle Foucault akıl ve akıl-dışı arasında bir kopuş olduğunu ifade etmektedir. Bilinç sahibi bir özne kuşku duyduğunun farkındadır ve bu nedenle de akıl-dışı bir bilinç durumu yadsınmaktadır. Kuşku duyarak kendini bulan öznenin Descartes, deli olamayacağını da bilincine vardığını ifade etmektedir. (Foucault, 2016, s. 497). Gerçek ile hatayı ayıran yegâne bağ da bu kuşku duyma yetisiyle sarmalanmış akıldır; daha doğrusu akıl sahibi "insan", hekim ve psikiyatristtir. Foucault açısından, deliliğe rüyanın ve bütün hata biçimlerinin yanında yer veren Descartes'ın kavrayışında düşünceye delilik karşısında garanti veren şey düşünen bir öznedir; bu özne açısından da esas unsur delirme olanaksızlığının kabulüdür (Foucault, 2016, s. 86-87). Akıl sahibi biri kaçık, deli olamaz; nitekim öznenin (*Cogito*) bir hatadan kaçınmasına veya bir düştten sıyrılmasına izin verdiği gibi, ona delilik karşısında garanti veren şey... düşünen özne için esas olan delirme olanaksızlığından gelmektedir (Keha, 2010, s. 118). Meditasyon yapan özne, düş gördüğünde bile uyanıklık ile uyku arasındaki ayrımsızlığa rağmen; belli şeyleri ve ilkeleri açıkça görmeye devam etmektedir. Bu ilk olarak Foucault açısından uyanık olduğumdan emin olamasam da meditasyonumun görmemi sağladığı şeylerden emin olmayı sağlarken; ikinci olarak "uykunun öznesi" ile "uyanıklığın öznesi" arasında bir ayrım/kesinti yaratmamayı da sağlamaktadır. Dolayısıyla, "uyuduğu varsayılan özne"ye dönüşse bile, düşünen özne kendi kuşkusunun yolunu emin biçimde izleyebilir (Foucault, 2011c, s. 53). Bu nedenle uyku ve rüya deneyimi akla içkin bir karaktere sahipken delilik bunun karşısında yer almaktadır. Düşünme ile delilik birbiri karşısına konularak bir kopuşun gerçekleştiğini ifade eden Foucault'ya göre artık deliliğin mekanının veya sahnesinin başka yerlerde, bir tür karanlıkta olduğu ifade edilmektedir. Bu aşamada Foucault açısından Descartes'ın delilik kavrayışında ondan "kaçınılması gereken bir tehlike"ye; rüya ve hata tasavvurunda ise "kaçınılan bir olasılık" anlayışı belirgindir. Nitekim hata ve rüya riskinden kaçınılabilir, çünkü bunlar aklın temeline saldırmaz. Oysa delilik durumu basit biçimde "zihnin kötü işlemesi değildir; daha ziyade, zihin işlemeyi tamamen bırakmıştır. Artık düşünmeyen ruh, kendini bulamayacağı bir alana, saf mantıksızlık alanına yönlendirilmiştir." (Macherey, 2016, s. 5).

Rüya gördüğünde bir sanrıya kapılmak hata ile oysa delilik deneyimi içinde olmak aklın-dışında olmakla nitelendirilmektedir. Bu nedenle düş görmek ve deli olmak bir ve aynı kategori içinde yer almamaktadır. Nitekim "Descartes'ın örnek olarak seçtiği delilik imgeleri,

düşünkinden farklı olarak, konuşmakta olan öznenin bizzat belirttiği fiiliyat sistemiyle uyumlu değildir. Deli başka yerdedir, bir başka andadır, bir başka beden ve başka elbiselerle. O, bir başka sahnededir” (Foucault, 2011b, s. 41). Uyuyabildiğim veya düş görebildiğim gibi deliliğe de kapılabilir miyim veya kendimi deli yerine koyabilir miyim? Dolayısıyla mesele *dormiens* ile *dementes*, *demens*³ salınımında olabilir mi? Daha doğru bir ifadeyle eğer kendimi deli yerine koyarsam tıpkı uykuda, rüyada olduğum veya düş gördüğüm gibi, bu durum “Kendimi meditasyonumda diskalifiye etme riskine girmeyi beraberinde getirmez mi?” Foucault açısından eğer bu şekilde düşünürsem iki riskli durumla karşılaşırız: ilki artık hiç meditasyonda bulunmamak, diğeri ise sadece çılgınca bir meditasyonda bulunmak riskidir. Foucault, *Metitasyonlar*’da Descartes’ın yanıtının açık olduğunu ifade etmektedir: “Kendimi deli yerine koyarsam, onlar kadar demens, onlar kadar diskalifiye olurum, onlar kadar her türlü edim veya söz meşruluğunun dışına düşerim. Tersine, uyur gibi yaparsam, uyumakta olduğumu varsayarsam, düşünmeye devam ederim...” (Foucault, 2011b, s. 40). Foucault, Descartes’ın delileri içeren paragrafında deliliğin Latince *dementes* kelimesi ile karşılanmasının tesadüfi olmadığını belirtmektedir. Aksine terimin “teknik, tıbbi ve hukuksal bir terim” olduğunu; “bununla belli dini, medeni veya hukuksal edimleri yerine getirmeye statü olarak muktedir olmayan insanlar kategorisi belirtilmekte” olduğunu; “eylemek, mahkemeye başvurmak, konuşmak gerektiğinde *dementes*’in göz ardı edildiğini vurgulamaktadır (Foucault, 2011b, s. 39). Bu yüzden deli olmak değil, “deli gibi yapmak” veya “deli yerine koymak” bile kendimi bilerek akıl alanından çıkarmaya neden olmaktadır.

O halde deliliğe, rüya veya hata ile aynı düzeyde yer vermek delirme olasılığını aynı düzeyde dışlamak anlamına gelmez. Aksine deliliğe has bir dışlama düzeni yürürlüktedir. Nitekim, "deli bir kişi meditasyon yapamaz, çünkü hakikatin öznesi olmak için gereken tüm eğilimlerden yoksundur. Buna karşılık, rüya görme deneyimi meditasyonun öncül patikasına mükemmel bir şekilde uyarlanmıştır; meditasyon için itici bir unsur ya da en azından onun adımlarından birini oluşturur.” (Macherey, 2016, s. 18). Foucault’nun ifadesiyle; “Delilik, kuşku duyan özne tarafından kuşku duyan özne olarak nitelenebilmek

³ *Dormiens* terimi Foucault açısından Descartes için uyku ve uyanıklık arasında bir tür semsemleme, yarı bilinçli olma halini; *demens* terimini ise delirmiş olmayı, aklını yitirmiş olmayı ifade etmektedir. Foucault bu terimlere, Descartes’ın kavrayışında delilik durumu ile rüya görme arasındaki ayrımın açığa çıkan belirsizliği netleştirmek için değinmektedir (bkz. Foucault, 2011c, s. 39-40). Benzer bir açıklama için Deutscher’in şu ifadesine bakılabilir: “Foucault, uygun bir şekilde, demens ve dormiens arasındaki farkı işaretler. Ancak demens’in bir aldatılma, dormiens’in ise bir rüya olduğu konusunda o kadar net değildir. Haklı olarak demens’i düşünende bir başarısızlık olarak, dormiens’i ise basitçe bir dizi ‘tuhaf’ deneyimin sunulduğu durum olarak vurgular.” (Bkz. Deutscher, 2014, p. 81). *Dementes* ise birinin aklının/duygularının başından gitmesi; deli, çılgın, düşüncesiz, budala anlamlarına gelmektedir. (Bkz. *Latince İngilizce Online Sözlük*) Erişim tarihi: 22.11.2024.

için dışlanmıştı. Fakat düşünme ve bilme nesnesi olarak dışlanmamıştır” (Foucault, 2005b, s. 60). Aklın dışı (ötekisi) olarak delilik, aklın iç işleyişine dair prosedürleri tehdit etme gücünden yoksun bırakılmaktadır. Delilik düş görmenin aksine kendisi olarak dilsiz bir nesnedir. *Klasik Çağ*'da, delilik için özerk bir dilin, kendi hakkında hakiki olan bir dil tutturma olanağının bulunmamasından ötürü onun adına konuşabilen bir dil, edebiyat vardır.

Hezeyanın gizli dili tanınmaktaydı; onun üzerinde hakiki nutuklar çekiliyordu. Fakat hezeyanın kökensel bir hakla ve kendi yeteneğiyle, diliyle gerçek arasında sentez yapma gücü yoktu. Onun gerçeği ancak ona dış bir söylev tarafından kuşatılabilirdi. Ama 'bunlar delidir'... Descartes gerçeğe doğru gittiği hareketin içinde, akıl bozukluğunun lirizmini olanaksız kılmıştır (Foucault, 2016, s. 731).

Bunun sonucunda deliliğin kendini konuşması, kendisi ile ilgili bir bilgiyi dillendirmesi bir kapanıma uğramaktadır. Deliliğin hakikatine ilişkin bilgi, hatayı dışarıda bırakan akıl tarafından sağlanabilir ki bu deliliğin hakikatini “dile getirilemez olanın alanı”na sevk etmektir. Bu açıdan akıl ile delilik arasındaki diyalogun kopmasından söz ettiğinde Foucault, “bu kopuşun bütün dilin -ve dil hakkının- toplumsal aklın ve devlet aklının vekil tayin ettiği psikiyatrik akla eklemlenmesi” neticesinde vuku bulduğunu ifade etmektedir. (Derrida, 2020, s. 52). *Klasik Çağ* boyunca deliler kapatma kurumlarına hapsedilmiştir fakat yoksullar, suçlular, aylaklar gibi diğer “sapkın” kişilerle benzer muamele görmektedir. Fakat Modern Dönem’de deliler, sözün karanlığına ve söylemin belirsizliği içinde bir suskunluğa terk edilmektedir. Delilik halinde olandan “insanın” çekilmesi ile insan-dışı bir varlık olarak deli, artık akıl hastası olarak Modern Çağ’ın yabancılaşmış deneyiminin figürüdür. “Deli artık klasik akıl bozukluğunun paylaşılmış mekanının içinde meczup değildir; hastalığın modern biçimi içinde yabancılaşmış'tır” (Foucault, 2016, s. 212, 730, 747). Örneğin Foucault açısından delilik, 'trajik deneyim' için bir aracıdır; ölüm, hakikat, başka alemler ve sıradan günlük yaşamın genel kırılmağına dair bir farkındalık yaratmaktadır (O'Farrell, 2005, s. 36). Bu evre, Rönesans'ın delilik kavrayışını ifade etmektedir. Cüzzamdan kalan yerin simgesel düzende açtığı boşluğun, delilik tarafından doldurulduğu (Boyne, 2009, s. 23) ve şeyler ile insanların tam ortasında, gerçek ile kuruntunun sınırlarını bulanıklaştıran alaycı bir işaret olduğu dönem ise *Klasik Çağ*'ı ifade etmektedir (Foucault, 2016, s. 83). *Klasik Çağ*, deliliği bir tür budalalık olarak görürken, on dokuzuncu yüzyılın hemen başında kapatma uygulaması son bularak delilik hakkında yeni bir siyasal iktisat söylemi açığa çıkmaktadır. Bu ise deliliğin gözü dönmüş, çılgın bir figür olarak kavrandığı bir döneme işaret etmektedir (Foucault'tan akt. Boyne, 2009, s. 24-26). Foucault açısından Rönesans'tan *Klasik Çağ*'a geçiş; bir yandan deliler için

daha insancıl düzenlemelerle, *Bicetre* ve *Salpetriere Hastaneleri*'ni düzenlemeye başlayan Philippe Pinel ve diğer yandan York'ta deliliğin üstesinden gelmek için dini bakışın hüküm sürdüğü *Retreat*'ı kuran Samuel Tuke'un 1800'e denk gelen akıl hastanelerinin modern kurucularının faaliyetlerine işaret etmektedir (Boyne, 2009, s. 27). Bu andan itibaren tıp ve psikiyatri özelinde somutlaşan rasyonel aklın kolonileştirdiği bir delilik deneyimi; kusurdan hataya, yanılsamadan hezeyana ve nihayetinde hastalığa dönüşen bir süreksizlik tarihinin nesnesi haline gelmektedir.

Psikiyatrik aklın norm haline gelen işleyişi içinde deli figürü bundan böyle akıl hastası olarak tıbbileştirilerek tımarhane mekanlarına sevk edilmektedir. Delilik artık ilahi bir bahşetme olmaktan ziyade bizzat delinin sorumluluğuna bırakılmaktadır. Psikiyatri ya da akıl sağlığı biliminin gelişiminin ön koşulu olarak bu sorumluluk devri, tam olarak Foucault açısından modern psikiyatrinin kendi temelsiz temelini yaslandığı a priori işleyiş olmaktadır. Bu alan aklın, akıl hastalığı söylemiyle sessizleştirme operasyonu olarak delinin dilinin anlaşılmasız ve anlamlandırmanın dışında konumlandığı söylem alanını oluşturmaktadır. Foucault'nun sözleriyle "Modern Çağ'da delilik artık akıl hastalığı biçimine sevk edilerek bir sessizleştirme işlemine sevk edilmiş ve bunun sonucunda tıbbi algılamamanın bir a priori'si haline gelmiştir" (Foucault, 2016, s. 746). Deli; XIX. yüzyılın tümü boyunca artık yalnızca, aynı suçluluktan, aynı gerçekten ve aynı yabancılaşmadan söz edecek olan açıklayıcı bir antropolojinin tabanı üzerinde tanınacak ve yeniden tanınacaktır. Bu andan itibaren deliliğin dili ile aklın (deli-olmamanın) dili arasında bir ikilik daha belirgin hâle gelmektedir (2011a, s. 20). Deli-olmamanın dilinin hakikat hükümlerindeki mutlak konumlanışından önceki bir momenti -en azından aklın içinde işleyen bir Orta Çağ ve Rönesans Dönemi- varsayan Foucault açısından; deliliğin sesinin henüz anlamlı olarak kavrandığı bir toplumsal peyzajdan, sözün artık kesildiği modern bir peyzaja geçildiği anlaşılmaktadır. Bu deliliğin bir tür "altın çağ"ında, söylemin kavramsal eklemlenişinin aklın dilini bir tür bastırma veya tahakküm dilinin yürütücüsü olarak işaretlemeyi toplumsal anlam mimarisi söz konusudur. Nitekim Foucault; *Klasik Çağ* öncesi deliliğin toplumsal peyzaj alanının içinde olduğunu, dahası hakikatle ve hakikati ifade etmekle temel bir ilişkisi bulunduğunu kabul etmektedir. Fakat modern psikiyatrinin temellük ettiği deneyim, deliliğin toplumsal peyzaj alanında sözünün anlamlı kavrayışına ilişkin bir deneyim dokusudur. Bu ise sessizliğe bürünmüş veya susturulmuş delilik bilincinin akıl ile olan diyalogunun kopması anlamını taşımaktadır. Akıl ve akıl-dışının arasında bir sınır deneyimi olarak eşikte duran delilik, bundan böyle bir a priori varsayımın tıbbi nesnesi olarak, kendine has söz diziminin olmadığı akıl hastalığı söylemi çerçevesinde sessizliğe terk edilmektedir. Foucault'nun "aklın delilik hakkındaki monoloğu" dediği unsur, bu sessizleştirme tertibatı olarak Aklın işleyişidir. Dolayısıyla sessizliğin arkeolojisinin temel

unsuru, “Aynı”nın “Fark” üzerinde kurduğu bir tahakküm olmaktadır.

Bundan böyle bir zamanlar aklın sınırları içinde kavranan Öteki, akıl alanından sürülmüştür. Deliliğe ilişkin bir diyalog ve söz de -ki buna Foucault tarih demektedir- akıl alanından hareketle kurulmaya elverişli hale gelmektedir. Böylece akıl, içerisinde Öteki’nin kovulduğu Aynı’nın sahnesine dönüşmüştür. Delinin sessizleştirilmesi de Descartesçı aklın kendisinden kuşkulananmayı reddederek deliyi akıl-dışı bir konumda görmesi ve sesinden yoksun bırakmasıyla olanaklı olmaktadır. Böylece delilik; Rönesans’ın ölüm, öte dünya ve hakikat ilişkisinden Klasik akıl-dışı söylemine ve nihayetinde Modern Dönem’in akıl hastalığı gibi bir nesnelliğe doğru evrilen bir sessizleştirme tasarısı olarak anlaşılmaktadır. Kendisinden kuşkulananmayı reddeden akıl; hata ve yanılsama türleri dolayısıyla kendi emin konumunu inşa etmektedir. Delilik ise Descartes’ın kuşkunun yol alışı sürecinde “*duşünce yüzeyinde hiçbir iz, hiçbir yara izi bırakmadan dışarı atılmış durumdadır*” (Foucault, 2016, s. 222). Aklın bu işleyişi Foucault için deliliğin içinden “insan”ın geri çekilmesini ifade etmektedir. Bir yanda akıl sahibi ve rasyonel insanın, diğer yanda aklın karşısında patolojik bir hastalık olan -dolayısıyla akıl-dışında yer alan- deliliğin kişisi konumlanmaktadır. Bundan böyle delilik için konuşacak yetki, delinin kendisinde değildir; aklın temsilcisi olarak psikiyatr özne, doktorda olmaktadır. Bu işleyiş ise bilgi alanları ile onların nesneleştirdiği bir deneyim peyzajı olarak deliliğin kişinin aklın kişisi (özne) için nesne haline geldiği yeni bir toplumsal alanın belirişini simgelemektedir. Bu prosedürel işleyişle delilik, *Cogito*’nun alanından kovulmuştur ve onun nesnesi haline gelmiştir. Nitekim bu kovulmuş olma deneyimini “*özü gereği deli olamayacak bir Cogito’nun mahkemesinden kovulmuş*” (Derrida, 2020, s. 48) kökensel bir yabancılaşma olarak öznenin kendiyi özdeş olduğu bir antropolojiyi açığa çıkartmaktadır (Foucault, 2016, s. 745-46). Bu yüzden artık delilik adına konuşan ve onu hastalık olarak kuran bir “akıl” söz konusudur.

Foucault’nun Projesine Derrida’nın Karar Eleştirisi

Foucault açısından on dokuzuncu yüzyıldan itibaren aklın yasalarının delinin bedenine kazındığı, akıl dışı olan bir alan belirlenmektedir. Fakat bu işleyişin ilk anı, Klasik Dönem’de delilerin kapatılma mekanlarına hapsedilmesiyle başlamaktadır. Aklın; “Öteki” ya da “Fark”lı olanı bu mekanlara sevk ettiği, iletişim ve diyalog imkanını kendinden itibaren mümkün kıldığı söylem düzeni açığa çıkmaktadır. Bu kapatılma ve susturulma gibi kavramlarla ifade edilen işleyiş, pozitif tıp söyleminin hâkim olduğu ve deliliğe akıl hastalığı statüsünün verildiği modern epistemik bir söylem çerçevesinde ortaya çıkan (Foucault, 2015, s. 82-83) antropolojik bir keşif olarak insanın -öznenin- keşfiyle kurumsallaşmaktadır.

Deliliğin nesnelleştirilmesi ile açığa çıkan 19. yüzyılda antropolojik insanın keşfini Foucault (2016, s. 738); insan bir yanda, onun deliliği diğer yanda ve onun gerçeği ise öbür yanda şeklinde bir bölünmeden itibaren mümkün olduğunu belirterek bunun *Klasik Çağ*'da “gerçek ve hata, dünya ve fantazma, varlık ve varlık-olmama” gibi ikili bir görünüme sahip olduğunu düşünmektedir. Delilik deneyi, 19. yüzyıl itibarıyla Rönesans ve Orta Çağ deliliğinden farklı bir düzleme yerleşmektedir. Deliliğin insanı, önce kapatma mekanlarına sevk edilecek; ardında ise psikiyatrinin tahakkümü altında nesnelleştirilecek akıl hastaneleri veya tımarhanelere sevk edilecektir.

Klasik dönemde hezeyanın aşkınlığı...deliliğe asla dışa yayılmayan bir içsellik sağlıyordu ve bu içsellik onu kendi kendiyile yok edilemez bir ilişki içinde tutuyordu. Şimdi deliliğin tümü ve deliliğe ilişkin her şeyin dış eşdeğerlileri olmak zorundadır; veya...bizatihi deliliğin özü insanı nesnelleştirmek, onu kendi dışına kovmak, onu sonunda düpedüz bir doğa düzeyinde, şeylerin düzeyinde sergilemek olacaktır (Foucault, 2016, s. 734).

Delilik, Klasik akıl bozukluğunun paylaşılmış mekânında artık meczupluk değildir, hastalığın modern biçimi içinde yabancılaşmıştır. Böylece antropolojik bir döngünün insan ve ötekisi olarak akıl hastası kişisi olan *Homo psychologicus*, *homo mente captus*'tan yani [the insane human] türerken onun karşıtı olan bilinçli, düşünen bir *Cogito* olarak insanı da ortaya çıkartmaktadır (Foucault, 2016, s. 746). Foucault; Rönesans'tan Klasik Dönem'e kadar uzanan periyotta uzun süredir görünür ve kendisinden hep söz ettirmiş olan deliliğin, modern görünürlük alanında kaybolduğunu ve sessizliğe gömülerek dilsizleştirildiğini belirginleştirdiğinde bir iletişimsel kopuştan söz etmektedir. Bu ise Foucault için insanı *homo psychologicus* haline getiren bir yabancılaşma biçiminin doğması olarak psikiyatrinin temelsiz temelini atıldığı, delilik ile akıl hastalığının özdeşleştirildiği söylemsel düzeneği açığa çıkartmaktadır. Nitekim, psikiyatrinin temelsiz temelini atıldığı bu an, psikolojinin kendi otoritesini konuşturduğu bu yer, psikolojinin kendisinin de ortadan kaldırılıp aklın, akıl dışıyla olan... psikolojik de olmayan bu temel ilişki biçiminin tesisi (Foucault, 2015, s. 93-94) akıl ve akıl-dışı arasındaki diyalogun koparıldığı yerdir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanın nesne olarak kurulması; nesnel bir veri olarak, mutlak bir süreklilik olarak, tümel olarak tıbbi bir kategori içinde deliliğin kişisini yerleştirilmesiyle olanaklı olmaktadır. Nitekim deliliğin, akıl bozukluğu ve tıbbi bir sınıflandırma içerisine yerleştirilmesi “ancak bu büyük nesneleştirmeden... yola çıkmak suretiyle, geriye dönük olarak bilgi öznesinin -o da mutlak ve her yerde karşılaşılabılır bir öznedir- iktidarının kesinleşebileceği anlamına gelmektedir” (Revel, 2006, s. 46-47).

Foucault; deliliğin sessizliğinin arkeolojisini açığa çıkartmak istediğinde psikiyatrik söylemin altında suskunlaştırılmış, bastırılmış, alaşağı edilerek nesne haline getirilmiş bir ötekiliğin kendi anını açığa çıkartmayı amaçlamaktadır (Derrida, 2020, s. 51). Bunu yaparken özne olarak kurucu bir nitelik atfedilen *Cogito*'nun merkezi bir konuma yerleştirilerek, akıl alanı ve akıl-dışını kendisinden itibaren inşa etmesini açığa çıkarması gerekmektedir. Nitekim, Descartes'ın saptamasının olanaklı olabilmesi, insanın düşünen özne olarak kendini kabul ettirmeden önce deliliğin tıbbi bir söylem tarafından nesneleştirilmesine bağlıdır. Ancak bu koşuldan itibaren *Cogito*; kendini sabitleşmiş ve değişmez olarak, yani tümel olarak kurma olanağına kavuşabilmektedir (Revel, 2006, s. 46-47). Bu eksen, Foucault açısından bir yarılma veya bir diyalog kopuşu olarak "karar"ı açığa çıkarmaktadır: "*Delilik, kuşku duyan özne tarafından kuşku duyan özne olarak nitelenebilmek için dışlanmış*" (Foucault, 2011c, s. 60).

Deliliğe yönelik bu sessizleştirilme prosedürleri, ilgili "karar"dan itibaren bir tarihsel kopuşun kesinti anını saptama imkânı sağlamaktadır. Karar "an"ı aynı zamanda *Cogito*'nun "an"ı olarak belirlemektedir. Neyin düşünülebilir olduğunu ve kimlerin bir mantık dizgesi içinde akla uygun olarak konuşabileceğini, daha açık neyin norm ve neyin norm dışı olduğunu belirleyen bir özne açığa çıkmaktadır. Modern akıl hastalığının söylemsel ve kurumsal düzenlenişinden dışlama pratiklerine kadar onun hakkında neyin düşünülebilir veya neyin makul olduğuna ilişkin bir tahakküm ilişkisi bu öznenin itibaren mümkün olmaktadır. Foucault, "*akıl delilik hakkındaki monoloğu olan psikiyatrinin dili ancak böyle bir sessizlik üzerine kurulabileceğini*" (Foucault, 2011a, s. 22) ifade ettiğinde, psikiyatristin akıllı temsil eden olarak özne; onun yarattığı pozitivist bir akıl hastalığı kategorisine de akıl hastasını (deliyi ya da Öteki'ni) yerleştiren bir düzenlemeye dikkat çekmektedir. Bu yüzden aklın akıl-dışı açısından bir söylemsel sınıflandırma kategorisi inşa ettiğini belirten Foucault; modern söylem alanı içinde, delilik hakkında bilgi veren ifadeleri, onun hakkında neyin düşünülebilir ya da söylenebilir olduğunu buyuran kuralları, deliliği temsil eden özneleri ve delilikle meşgul olan kurumlardaki pratikleri analiz ettiğinde aklın akıl-dışı olarak bir sınıflandırma sistemini nasıl inşa ettiğini saptamaktadır (Foucault, 2016, 1973, 1972).

Bu andan itibaren psikiyatrinin savları ve otoritesi altına girmiş olan deli, bir tür manevi işkencenin muhatabı olarak aklın akıl-dışı karşısında değil, delilik üzerindeki tiranlığının yasasına dönüşmektedir. (Merquior, 1986, s. 28-30). Foucault'nun, "manevi" olarak deliliğin patalojikleşmesi ile ifade ettiği unsur, bedensel bir sınırlandırma ve kapatılmadan, aklın alanı içinde tımarhanelere sevk edilen bir suskunlaştırma/sesizleştirme operasyonuna işaret etmektedir. Bu sessizleştirme deneyinin

temel çerçevesi, hastalık kategorisinde pozitivist bir bilimin nesnesi haline gelen deliliğin cüzzamdan bırakılan bir mirası devralacak olmasıdır. Temel fark ise özgürlükten feragat ederek sessizleştirmeye doğru ciddi bir sorumluluk devrinin gerçekleştiği ve hastalığından bizzat delinin sorumlu tutulduğu modern söylem tertibatının ötekisi olacaktır. Delinin dilinin anlaşılmasız ve anlamlandırmanın dışında konumlandırılması ise sadece söylenilebilir olanın değil, aynı zamanda anlamlı olanın ne olduğunu ve kim tarafından dillendirileceğini belirleyen bir öznenin oluşmasını açığa çıkartmaktadır.

Bu aşamada Descartes'ın düşüncesinin Foucault açısından önemi belirlemektedir. Descartes, kesin bilgi arayışını ya da açık ve seçik bilginin sarsılmaz noktasını oluştururken ötekiliğin iki yolla dışlanması suretiyle bir eksen çizmektedir. Boyne'nun belirttiği üzere ilk olarak deliliğin akıl sahibi bir zihinde olanaksızlığını kabul eder ve zihinle delilik arasında herhangi bir bağın olabileceği varsayımını kabul etmez. İkinci olarak ise Tanrı tasarımını güç ve ahlak terimleriyle tanımlamayı Tanrı'nın ötekiliğini yadsımakta ve onun yerine kendine ilişkin daha kusursuz ve güçlü bir imgeden hareketle kurduğu bir Tanrı tasarımı geçirmektedir (Boyne, 2009, s. 66). Descartes, her ne kadar kesin bir bilgi arayışında başvurduğu düş ve hata etrafında dolaşsa da zihni, deliliğin tehlikesinden kurtaramamaktadır. Duyular tarafından hataya sürüklenmek ile rüya görerek gerçeğin tahrif edilmesine imkân tanıyan zihinsel faaliyetin; bilinci kuşku duymayacağı en son noktaya, mutlak bilgiye, eriştiremeyeceğini fark ederken deliliği de bunlarla aynı düzeye yerleştirerek dışlamaktadır (Foucault, 2016, s. 86-87). Onun açısından aslında “insan delirebilir, ama doğruyu gözlemlemekle yükümlü egemen bir öznenin uygulaması olarak düşünce deliremez.” Bu yargı ile “Rönesans'ın çok aşına olduğu, mantıksız bir akıl ve makul bir akılsızlık deneyimi artık iptal edilerek Montaigne ve Descartes arasında, bir ratio'nun ortaya çıkışı gerçekleşmektedir” (Sheridan, 2003, s. 22-23). Bu ayrım noktasının önemli bir yöntembilimsel önemi olduğunu ifade eden Boyne (2009, s. 69); duyuların yanıltıcılığı, düşlerin gerçek dışılığı ve deliliğin sanrıları gibi üç gerekçe üzerinden Foucault için Descartes'ın akıl sahibi bir özne tanımını yaparak kendi döneminin “insanı”nı Rönesans'inkinden ayırdığını belirtmektedir. Bu savlar arasında onun iddia ettiği şey, Descartes'ın “duyuların yanıltıcılığı ve düşlerin aldatıcılığı ile ilgili durumların içinden bizzat geçerek” epistemolojik bir kavrayış oluştururken; delilik tecrübesi ya da delilik bilgisinin içinden geçerek bu kavrayışa erişmemesine ilişkindir. Aksine, deliliği dışlayarak bir delilik bilgisine erişmektedir. Böylece hata, rüya ve delilik argümanlarıyla açığa çıkan bir dışlama faaliyeti *Klasik Çağ* akli açısından önemli bir karakter olarak belirlemektedir. Nitekim, sorun aslında Foucault'nun yorumuna bakıldığında şüphe ve kesinlikten bir özneyi alıkoyabilecek unsurlara deliliğin de katılmasıdır. Fakat deliliğin deneyimi veya bölgesine geçmeden onu tıpkı hata ve düş gibi devre dışı bırakabileceğini düşünen Descartes, “deliliğin düşüncesinde

yanlış olmayan şeyler aramak yerine” aklın, düşünen ben’in delirme olanaksızlığını ileri sürmektedir (Boyne, 2009, s. 69). Delilik ve düşünmeyi birbiri ile karşıtlık olarak kuran Descartes açısından delilik kolaylıkla aklın sınırından kovulmaktadır; oysa Foucault delilik deneyiminin bir delilik varsayımı kabul ederek bilgikuramsal biçimde değerlendirildiğini fakat deliliği hata ve düş görme sanrısı gibi bilgikuramsal tartışma ile aşmanın/devre dışı bırakmanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Akli başında olması gereken özne kavrayışı Descartes’ı bir yargıya sevk etmiştir. Onun açısından *“rüyalar veya düş; meditasyonun işgal ettiği alanın içinde, tam merkezindedir; delilik ise dışında olmalıdır. Böylece delilik; gördüğümüz gibi sadece teoride değil, pratikte de meditasyondan dışlanır.”* (Macherey, 2016, s. 18). Nitekim Descartes için mesele, bir bedene sahip olan veya bir istenç sahibi özne değildir. *“Daha ziyade anlama yetisi olarak, düşünce olarak, egemen hakikatin kaynağı olarak bir öznedir”* (Boyne, 2009, s. 69). Bu yeni mantık, kendini özgür irade ve belirlenimcilik ya da başka ifadeyle karar verme ahlakı ve doğa bilimleri arasında ortaya çıkacak ikilikte göstermektedir. Bu ikilikler şimdiye kadar bir sorun teşkil etmezken, çağdaş düşüncede artık bu ikizleşme/ikilikler birlikte varolacaktır. Delilik bundan sonra ya bedensel bir işlev bozukluğu veya ahlaksal bir kusurdur. Descartes ile çağcıl psikiyatri veya delilik kavrayışı arasındaki bağlantı da bu serimlemede gizlidir (Boyne, 2009, s. 71).

Deliliğin değerlendirilme biçimi ile hata ve rüyanın değerlendirilmesi arasındaki farklılık; delilik deneyiminin, delilik hakkındaki bilgi ile kavranabileceğine karar veren aklın, şaşmaz bir kesinlikle bulunan “düşünüyor olma” yetisidir. Foucault’nun *Genel Hastane*’ye eşlik eden “karar” kavramı bu işleyişi belirginleştirmektedir. Nitekim, Descartes daha başından deliliği, zihni yanılığa sevk edebilecek bir tehdit olarak düşünmektedir. Bu yüzden Descartes açısından asıl olay, düşünen ben’in deli olamamasıdır. *“Düşüncenin bir hatadan kaçınmasına veya bir düştan sıyrılmasına izin verdiği gibi, ona delilik karşısında garanti veren şey bir gerçeğin sürekliliği değildir, bu garanti düşüncenin nesnesi değil de düşünen özne için esas olan delirme olanaksızlığından gelmektedir”* (Foucault, 2016, s. 86). Descartes açısından insanın (Cogito), deli olduğunu düşünsel olarak bile varsayması olanaksızdır. *“Çünkü delilik tam da düşünme olanaksızlığının koşuludur...”* (Foucault, 2016, s. 87). Bu yüzden Foucault deliliğin, Descartes açısından rüya ile hatadan farklı bir kavranışa içkin olduğunu belirtmektedir. Nitekim, *“rüya görme deneyimi ‘içsel’ bir deneyimdir, zira herkes her an rüya görmek için mümkün olduğunu kabul etmelidir... ‘düşünüyorum, öyleyse varım’, aynı zamanda ‘şüphe ediyorum, öyleyse varım’ anlamına da gelir, ‘rüya görüyorum...öyleyse varım’ da olabilir”* (Macherey, 2016, s. 14). Dolayısıyla rüya görme ediminde bir tür akla içkin bir işleyiş söz konusuysa, delilik deneyimi aklın dışına sevk edilmektedir. Bu nedenle rüya gören kişi düşünebilirken, deli düşünme yetisinden yoksun olmaktadır. (Macherey, 2016, s. 14).

Bu aşamada Foucault, bir dışlama hareketi olarak *Klasik Çağ*'ın özünü oluşturan kavrayışa işaret etmektedir. *Klasik Çağ*'ın özü bir kopuştan itibaren mümkün hale gelen aklın ve akıl-dışının söylemsel kuruluşunda belirginleşmektedir. Derrida için böyle bir varsayımla Foucault, deliliğin bir tür "kendi anına sahip olduğu"nu kabul etmektedir. Derrida, "klasik aklın ağına düşüp felç olmadan önce nefes alıp verdiği haliyle ehlileşmemiş deliliğin kendisinin bir tarihi" olduğunu belirtir (Derrida, 2020, s. 52). Derrida'nın hareket noktası, tam olarak bu belirsiz fakat Foucault'nun emin olduğunu sandığı "karar anı" ile ilgilidir. Orta Çağ ile Rönesans'ı *Klasik Çağ* tecrübesinden keskin biçimde ayıran işleyiş "*Foucault'nun çok kuvvetli bir kelimeyle Karar diye adlandırdığı şeyle gerçekleşmektedir. Bu tek bir hamleyle akıl ile deliliği birbirine bağlayıp birbirinden ayırdığı*" (Derrida, 2020, s. 57) iddiasını merkezine alan Derrida, "karar"ın bir tür kesme ya da yırtılma ya da ayrışma anı olduğunu belirtmektedir. Karar'ın gerçek tarihi zemininin belirsiz olması Derrida'nın iki problematik çerçeve çizmesine imkân tanır: İlk olarak Foucault, Yunan *logos*'una muammalı bir gönderme yaparak Klasik aklın aksine "onun tersi yoktur" demektir. Yunan *logos*'unun ötekisi yokken Klasik aklın karşıtının bulunduğunu ima etmektedir. İkinci olarak, *Klasik Çağ* öncesi bulunduğu ima edilen *logos*'un tarihini belirsiz bırakmanın "deliliğin zorunluluğu ile tarihin olanaklılığı ile ilişki" varsaydığı yani "karar" varsayımından kaynaklı bölünme ve çatışma ile tarihin bizzat imkânı arasında kurduğu derin bir bağ varsaymaktadır (Derrida, 2020, s. 58-62). Derrida'nın peşine düştüğü, bu bağlantı sorunudur. Tarihin kendi olanaklılığının tarihi ya da tarihselliğin tarihi nasıl yazılabilir? Eğer tarih; gelenek ve akıl, delilik ve akıl -anlam ve anlamsızlık- ayrımından oluşuyorsa bu ayrıma dair söylemin kendisini bu ayrımdan önceki bir bölgede konumlandırmış olması gerekmez mi? Bu bölünmeyi çizen aklın, "tarihsel olarak belirlenmiş bir çatışmada kendisine karşı çıkan ve kendisini belirleyen akıldan daha derin bir akıl" olması gerekmez mi? Foucault'nun "projesi" akıl ve delilik ayrımını önceliyor mu, eğer öyleyse Derrida açısından Foucault "Neden deliliğin dışlanması ile ilgili *Klasik Çağ*'a özel bir ayrıcalık tanıyor?" Başka açıdan ise Foucault'nun "proje"si, akıl söyleminden uzakta ve ona karşıt olarak işlediğini iddia eden bir söylem olarak belirlediği için "*Bu kavrayış akli kutsamak üzere, aklın faaliyetini derinleştiren metafizik bir jeste dahil değil midir?*" (Flynn, 2004, s. 197-198).

Bu sorular çerçevesinde Derrida, Foucault'nun projesinin ancak bölünmenin kendisini kapsayan bir akıl tarafından yazılabileceğini ifade etmektedir. Dolayısıyla *Kitap* veya *Proje* ancak akıl ve deliliği birbirinden ayıran bölünmeden -ya da Foucault'nun deyimiyle "karar"dan- önceki bir konumdan yazılabilirdi (Flynn, 2004, s. 198). Bunu yapma arzusuyla hareket eden Foucault, akıl ve delilik ayrımının tarihini yazmak isterken deliliğin zorunluluğuyla tarihin olanağını birbirine bağlamaktadır. Sessizliğin tarihini, sessizleştirilenlerin sözüne imkân tanıyarak gerçekleştirmek yerine Foucault'nun, akıl

alanının kendisi içinden konuşarak ilerlenmesini sorunsallaştıran Derrida; Foucault'nun çalışmasını bir "proje" olarak değerlendirerek bir projenin her durumda aklın dilini, sözdizimini ve cümle yapısını kullanmak zorunda olmasına vurgu yapmaktadır (Derrida, 2020, s. 55-62). Bu yüzden Foucault'nun sessizliğin arkeolojisi "projesi", deliliğin dışlanması ve nesneleştirilmesi örüntüsünü anlattığı anda bu eylemin tekrarı anlamına gelmektedir. Dışlamanın kınanması, aklın yasaları dışına çıkıldığını ifade etmez. Aksine dışlamaya ilişkin her işaret, aklın iç işleyişine dair nasıl bir dışlama düzeneğinin belirdiğini yani bir "proje" uygulamasını ifade etmektedir. Bu "proje"; dışlama ve nesnelleştirme edimini gösterdiği, onu kınadığı durumda bile, hatta tam olarak aklın buna izin veren yasalarının buradan itibaren anlamlı hâle geldiği, bir tarihi ve dahası sessizliğin tarihini mümkün kıldığı iddiasında olduğu anda "delilik üzerine" konuşmaktadır. Onun adına konuşmak deliliğin sesine yer vermek değil, aklın delilik alanına ilişkin yadsıma ve sessizleştirme operasyonunun sınırını keskinleştirmektedir. Foucault'nun konuştuğunu düşündüğü yer, konum, mekân akıl sahibi bir *Cogito*'nun dilbilimsel sözce alanı içinden mantıksal bir alan, organize edilmiş "proje" alanıdır. Dolayısıyla bu girişim hala aklın iktidar alanı içinden; Derrida'ya göre hala *logos*'un dilini ve *logos* alanı içinden mırıldanmaktadır (Derrida, 2020, s. 51-56).

Diğer yandan Derrida açısından rüyalar ve delilikle ilgili iki şey arasındaki ilişkinin Foucault'nun gösterdiğinin tam tersi olduğu fark edilir (Macherey, 2016, s. 7). Derrida'ya göre, Descartes rüyaları diğer duyuşsal yanılsamalardan daha ayrıntılı incelemektedir. Bunun nedeni ise rüya esnasında geçerli olan şeyin, duyuşsal algı durumunda daha güçlü bir gerekçeyle geçerli olmasıdır. Yani, duyuşsal ve imgesel kökenli kesinlikler ve gerçekler, duyuşsal hatalardan ve tekçi kompozisyonlardan kaçan tek şeylerdir (De Ville, 2010, s. 8). Kesinliği duyuşsal veya imgesel kaynaklardan elde etmek olanaksız olduğundan rüyalar ve yanılsamalar o halde Foucault'nun iddia ettiği Descartes'ın doğrulama metodu ile aşılmamaktadır. Derrida açısından Descartes, duyulardan ve hayali yapılardan elde edilen tüm bilginin tamamen hatalı olma olasılığını kabul etmeye hazırdır. Descartes açısından yanılgıdan veya imgesel ve düşsel kompozisyonlardan dahi kaçan kesinlikler basit ve düşünülür (intelligible) şeylerdir. Bu nedenle düşlerde, tıpkı bir tabloda her tür ayrıştırmadan sonra geriye indirgenemez bir gerçeklik ve basitlik olanın yani renklerin kalması gibi, duyuşsal ve imgesel olmayan ama düşünülür olan bir pay bulunmaktadır (Derrida, 2020, s. 69) Oysa Foucault, Descartes için rüya yanılsamasının rüyanın kendi içinde aşıldığına işaret etmektedir. Rüya tıpkı ressamın hayal gücü gibi keyfi bir düzenlemeye tabidir. *"Hakikat, rüyanın mümkün olma koşuludur. Rüya görme durumundan etkilenmeyen bir hakikat çekirdeği vardır. Rüya yanılsama, düşünce nesnesi tarafından ortadan kaldırılır; delilikte durum böyle değildir, burada yanılsama kendisini düşünce"*

nesnesine değil, düşünen özneye bağlar” (Flynn, 2004, s. 200). Derrida açısından ise bir düşünülür basitliğin kesinliğine, sürekli indirgemelerle ilerleyip sonrasında buna direnen bir duyuşal veya imgesel kesinlikle varılmaz. Bu düşünülür genel kesinlik, kötü deha/cin kurmacasıyla metafiziksel ve mübalağalı bir şüpheyeye tabi kılınır. Bu aşamada, kötü cin’in ortaya çıkmasından önce kalan tek kesin şey, basit ve anlaşılır olandır. Saf anlaşılır olan, Descartes'a göre, iki artı üçün beş etmesi gibi şeylerdir. Bu da kötü cin tarafından şüpheyeye düşürülecektir. Bu noktada deliliğin dışlanması, Foucault'nun iddia ettiğı nedenlerden ötürü değil, burada bahsedilen deliliğin her şey hakkında yanlış olmadığından dolayıdır; yeterince deli değildir. Bu formda delilik, duyuşal yanılsamanın en ciddi biçimini sunmaz. Bu anlamda, rüyayı gören kişi deliden daha delidir ve kötü dehanın çağırılması, toplam deliliğin olasılığını ileri sürmeye devam eder (De Ville, 2010, s. 8). Nitekim Derrida açısından Descartes gerçekten de delilik deneyimini, deliliğe indirgemez ama deliliğin içerisinde olacak bir nüveyle karşılaşmıcağa değin de soruşturmaz. O, delilik hipotezini dikkate almaz; bir dışlama kararıyla onu dışlar. Camdan olduğumu sansaydım çılgın olurdum. Fakat bu ihtimal dışlanmıştır, zira düşünüyordumdur (Derrida, 2020, s. 69). Foucault delilik ve rüya arasında bir karşıtlık varsayarken Derrida için tam aksine rüya gören kişi deliden daha delidir. Nitekim, Macherey açısından *“Derrida açısından hiperbolik şüphe pratiğinde belirli bir dozda delilik olmadan yapamayan bir şey vardır”* (Macherey, 2016, s. 10). Kendisinden şüphe edinceye değin ilerlenen bir sorgulamada, şüpheyi bir tür delilik noktasına vardiıran bir akıl hakimidir.

Derrida sessizliğe ilişkin bir tarih projesinin, ilk önce kendisinin bir tarihe sahip olup olmayacağı konusunda; sonra delilik, akıl-dışı ve sessizlik gibi mümkün bir tarih söyleminin aklın bir mantığına içkin olduğu konusunda kuşkusunu ifade etmektedir. Onun için akıl alanında çıkarılacak tarihsel bir dizge, mantık organize bir dil, aklın bir projesi ve yine aklın söz diziminden kurutulamayacağı belirgindir (Derrida, 2020, s. 52). Derrida için Foucault'nun sessizlik arkeolojisinin eleştirisi iki açıdan şekillenen bir akıl söylemine dahil olmakta ve aklın dilini konuşmaktadır. İlk olarak Foucault'nun Antik Çağ'dan beri aklın süregelen tek bir biçimi olduğunu kavraması onu XVII. yüzyıldaki kopuş olarak akıl-dışılık ile aklın karşıtlık kazandığı bir olay anı anlayışına sevk etmiştir (Derrida, 2020, s. 52). Bu an Fransa'da *Genel Hastane*'nin 1656 yılındaki kuruluş fermanıdır (Foucault, 2016, s. 90). İkinci olarak Foucault'nun Descartes okumasındaki yanılgıdan kaynaklı Descartes'in deliliğı dışlaması bir yandan felsefi düşüncenin böyle bir nesnesi olduğu anlayışına hizmet ettiğini savunmaktadır (Boyne, 2009, s. 80-81).

Derrida açısından akıl alanından hareketle yapılan bir tarihi kazının, akla rağmen bir yeraltı kazısı olma misyonunu taşıması güçtür çünkü aklın dilini; bir gramer, bir dilbilgisel yöntem kullanarak akıl-dışının sessizleştirilme formülasyonunu yeniden işler kılacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Derrida için akıl ile akıl-dışı ikiliği çerçevesinde Foucault'nun serimlediği argümanlar, totolojiktir ve deneyimi bir çıkışsızlığa sevk ederek metafizik kapanmayı ifade etmektedir (akt. Revel, 2006, s. 74). Bu kavrayış ışığında Derrida, Foucaultcu delilik eleştirisinin akla içkin ve aklın kendi projesini daha derinleştiren bir niteliğe sahip olduğunu ileri sürmektedir. Onun açısından Foucault'nun meselesi akıl ile delilik veya akıl-dışı arasında özgür bir mübadele momentine geri çekilmek ya da onu varsaymaktır. Fakat böyle bir an varsaymak; deliliği, aklın içerisinde yer alan bir bilgi serimlemesi çerçevesinde vuku bulan metinsel ya da doküman dilinden açığa çıkan aklın dilinden kurtarmaz. Foucault'nun bir kopuş anı bulmak için Descartes'a başvurması gerçekte bir filozofa değil, onun düşüncesinde açığa çıkan bir dile başvurması olarak belirmektedir. Nitekim Derrida açısından, Foucault ile birlikte felsefenin Descartes'a yapılan dönüşü; Descartes'ın diline, metnine, aklına bir dönüştür ve bu yüzden filozofa bir dönüş değildir (Swacha, 2017, s. 73). Böyle bir "karar", kararın hakikiliğinden ziyade aklın uygulamalarından başka bir şey değildir. Derrida, Foucault'nun "karar" olarak söz ettiği kesme, kopuş edimini kendi "karar anı" kavrayışı çerçevesinde temellendirmektedir. Onun açısından bir "karar" şu niteliklere sahip olduğunda hakiki bir "karar" niteliğine sahip olmaktadır:

[Karar], asla bir şimdiki zaman oluşturmada anın zamansallığını talep eder. Eğer söylenebilirse, zamansız bir zamansallığa, kavranamayan bir süreye aittir: Ne sabitlenebilen ne kurulabilen ne yakalanabilen [prendre] ne kavranabilen ne de idrak edilebilen bir şeydir. Anlayış, sağduyu ve akıl onu yakalayamaz [begreifen], kavrayamaz, anlayamaz ya da ona aracılık edemez; onu olumsuzlayamaz ya da yadsıyamaz, olumsuzlama işine dahil edemez, onu işler hale getiremez... (Derrida, 1995, s. 65).

Karar, mevcut anda (şimdi) rasyonel bir süreç tarafından çerçevelenmiş belirlemelere direnir; aksi durumda edimin bir "karar" olmaktan çıkacağı ifade edilmelidir. Foucault açısından sözün deliliğe verilerek bir sorumluluk tesisinin var olduğunu kabul ettiği "karar" öncesi zaman, aklın *logos*'a içkin dışlama düzeni olarak, hâlâ aklın dili içinde konuşan bir sözün zamanıdır. Bu ise "aklın" delilik üzerinde tahakkümünü sürdürmektedir. Nitekim, Foucault'nun bu "proje"si hâlâ akıl-dışının söze geldiği bir olanağa işaret etmez; aksine delinin sözünün, "aklın" prosedürel işleyişi içinde silinmesinin radikal örneği olarak görünür. Başka açıdan eğer Foucault kimin hangi sözleri ifade edebileceğini ve kimlerin bu sözden mahrum tutulması gerektiği veya sessiz kalması gerektiğini tesis eden prosedürlere

işaret ediyorsa, deliliğin sessizliğine ilişkin bir projeyi de kimin (hangi özne) hangi prosedürlerle yapacağına ilişkin usuller söz konusudur. Bu yüzden Derrida açısından aslında “Foucault'nun açık projesinin ardında, başka bir projenin sessizlik içinde yer aldığı söylenebilir” (De Ville, 2010, s. 4). Bu nedenle akıl-dışını ya da deliliği açıklamak için *Cogito*'ya başvurması Kartezyen *Cogito*'ya tarihsellik içinde bir ayrıcalık tanımaktadır. Oysa bir yapıt/eser ancak tarih içinde anlamlı cümlelerden, sözdiziminden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Foucault'nun analizini de kapsayacak şekilde bir *Cogito* kavramsallaştırmasının bir düşünce içinde anlamlı hale gelmesi ancak bir miras ile, Batı düşüncesine Yunan *logos*'undan kalan bir süreklilik çerçevesinde anlamlı olmaktadır. Bu yüzden Foucault'nun “karar” olarak ifade ettiği eylem/deney de bu *logos*'a içkin ve *logos* alanında gerçekleşen bir yarılma, kesme, kopuştan fazlası olmamaktadır. Bu yüzden Derrida, Kartezyen *Cogito*'nun bu şekilde ayrıcalıklı kılınmasına karşı çıkar ve bunun yerine “Klasik Akla” içkin Batı düşüncesinin Yunan mirasıyla sürekliliğini öne sürmektedir (G.P.B, 1979, s. 6). Foucault'nun, Sokrates'in diyalektiğinin zaten güven verici olduğuna ilişkin olumlaması ile Klasik aklın kendi ötekisini dışlamak suretiyle kendi kendisine teminat verdiği bir özgüllüğü varsayan ikili görülen tezi arasında sıkışmaktadır. Klasik aklın bir yandan kendi karşıtından korunmak için karşıtını dışladığı ve kendini güvenceye aldığı iddiası örneğin “Sokratik an ile Kalliklesçi *hybris* karşısındaki diyalektik zafer zaten *logos*'un kendi kendisinin dışına atılmasını, oradan sürülmesini ve bir kararın, bir farkın onda açtığı yaraları imler; o zaman da Foucault'nun kitabında betimlemeye çalıştığı dışlayıcı yapı klasik akılla birlikte doğmuş olamaz” (Derrida, 2020, s. 59). Çünkü Yunanlılar için bile *logos*'un akıl ve delilik arasındaki içsel bir anlaşmazlıkla bölündüğü gösterilebilirse, o zaman Klasik delilik dışlamasını köken olarak ayrıcalıklı kılmak için hiçbir neden kalmaz, çünkü Orta Çağ'daki “serbest mübadele” zaten oluşturulmuş bir ayrımın arka planına karşı bir *epi-fenomen* statüsüne indirgenmiş olur (G.P.B, 1979, s. 6). Bu yüzden Derrida, bu durumun aklın tarihine, dahası felsefe tarihine içkin temel bir nitelik olan bir ayrım olarak değerlendirilebileceğini ve onun ne *Klasik Çağ*'a has ne de ona atfedebilecek bir özgünlük olmadığını ifade etmektedir. Oysa, Foucault, akıl ile delilik ayrımından önce gelen ya da daha sonra akıl ve akıl-dışılık diye adlandırılacak şeylerin içinde aklın ve deliliğin serbestçe dolaşmasına ve mübadele etmesine izin veren bir *logos*'un varlığını kabul etmektedir (Derrida, 2020, s. 56-57). Derrida için Foucault'nun *ratio*'yu *logos*'tan farklı ve Modern Çağ'la birlikte beliren bir anlayışla ele alması delilik deneyiminin dönüşümüne ilişkin en önemli metafizik çıkmazı belirginleştirmektedir. Nitekim Derrida açısından Descartes'ın kavrayışında “deliliği zincire vurmak değil, tam tersine onu serbest bırakmak [*déchaîner*] gerekiyordu. İşte bu yüzden, kendini kurtarmak için delilikle açıkça uzlaşmaya varan bu

akıldan daha deli bir şey yoktur” (Macherey, 2016, s. 11-12). Bu çerçeve onun açısından tüm felsefe tarihi için geçerli olmaktadır.

Farklı bir ifadeyle, Derrida'nın hareket noktası Antik Yunan'dan bu yana *logos* düşüncesi gittikçe *ratio*'yla, Batı metafiziğinin temel tahakküm aygıtı haline gelecek bir akılla özdeşleşmiştir (akt. Revel, 2006, s. 73). Bu yüzden *logos*'un yetki alanı dışında bir akıldan söz edilemez. “Sokrates-öncesi anlamda veya felsefi anlamda, Tanrı'nın sonsuz anlağı anlamında veya antropolojik anlamda, Hegel-öncesi anlamda veya Hegel-sonrası anlamda... İmdi, bu *logos*'ta, onu *phone*'ye bağlayan kökensel ve asal bağ asla kopmamıştır” (Derrida, 2014, s. 20). *Logosentrik* bir kavrayışta; nesnel bir hakikatin, nesnel bir gerçekliğin olduğuna ve dilin, dildeki kelimelerin nesnel hakikat ile gerçekliğin anlamını taşıyabileceği savunulmaktadır (Sahu, Sarangi ve Sarathi, 2021, s. 100). Derrida için Foucault, bir akıl alanı içinde konuşarak aslında deliliğin sessizliğe sevk edilmesi projesini daha da derinleştirmektedir. Bu yüzden Foucault'nun yaklaşımının çıkışsızlık veya çözümsüzlükle yapılandırılmış bir metafiziği beslediğine ve “*modern Ratio'nun düzeni dışındaki herhangi bir şey olanağına set çektiğine inanır*” (Revel, 2006, s. 74). Aklın grameriyle akıl-dışının sözüne erişilemeyeceğine ilişkin bu ön kabul Derrida'nın söz-merkezli/*phonosentrik* dünya kavrayışıyla ilişkilidir.

Derrida yazının çıkışı ile *logos*'u bir içkinlik olarak ele almaktadır. *Logos* bir bakıma önce ötekini kovarak, yazı adı altında ötekini dışarı veya aşağı fırlatarak, kendini savunabilen zorba söz olarak açığa çıkmaktadır (Derrida, 2014, s. 61). Yazı sistemi ise dile içkin bir özelliğe sahiptir. Bu kavrayış ekseninde Derrida'nın iddiası, yazının sözden türemiş olduğunu belirtirken yazıyla temas etmemiş bir dilin olanaksız olmasını ileri sürerek dilin her zaman aslında bir yazı olduğuna ilişkindir (Derrida, 2014, s. 87). Metafiziğin dilinden sıyrılmanın olanaksızlığını belirten Derrida için Batı metafiziği Platon'dan beri *phone*'ye ayrıcalıklı bir konum verdiğinden sesmerkezli bir metafizik nitelik taşımaktadır. Onun açısından Descartes'ın *Cogito*'su da Platon'dan bu yana süren bu sesmerkezliliğin niteliğini kuşanmaktadır. Bunun en net örneğini kendi konuştuğunu veya sessini işiten bir bilinç olarak Descartes'ın *Cogito*'sunun *logos*-merkezli mirası sürdürmekte olduğuna işaret ederek, Foucault'yu *logosantrik* metafiziğin artçısı olarak değerlendirmesinde açığa çıkmaktadır (Boyne, 2009, s. 80-81). Sessizliğin arkeolojisinin dili, *logos*'un dili olduğundan aslında Derrida için Foucault, hâlâ akıl alanı içinde konuşarak imkânsız bir “proje”yi gerçekleştirmek istemesine rağmen başarısızlığa mahkûm olmaktadır. Bunu ise Foucault'nun “delilik yapıt yokluğudur” ifadesiyle değerlendiren Derrida, yapıt/eser'in bir cümleyle başladığını, bir sözdizimsel kurala göre şekillendiğini ifade ederek her cümleinin “olanaklı bir anlamı” dışavurmak olduğunu belirtmektedir. Cümle, özü gereği bir norm

ifadesidir; yani normal olandır. Bu ise Descartes'çı anlamda her normalin akli barındırdığı yani anlamı içinde taşıdığını ifade etmektir. Dolayısıyla cümle hem normalliği hem de anlamı içinde taşımaktadır. Derrida bir adım daha atarak *logos*'un akıl olduğunu ve dahası tarihsel bir akıl olduğunu belirtmektedir (Derrida, 2020, s. 75-76). O halde “Bir projeyi ‘proje’ yapan yahut bir yapıtı/eseri ‘eser’ yapan ‘olasılık koşulları’ nelerdir?” sorusu belirginleşmektedir.

Foucault'nun başarısını mümkün kılan nedir? Nasıl oluyor da Foucault *Deliliğin Tarihi*'ni yazdığı noktada, *Klasik Çağ*'da (yaklaşık olarak 1650'den 1800'e kadar) belirlenmiş bir akıl ile belirlenmiş bir delilik (genel olarak akıl ve delilikten ayırt edilmelidir) arasındaki bu kırılma noktasını anlayabiliyor ve dile getirebiliyor? Foucault, Tarih'inde bu konu üzerinde açıkça durmaz. Derrida'nın iddiası, bunun ancak deliliğin belli bir özgürleşmesi sayesinde gerçekleşebileceği, çünkü psikiyatride delilik ile akılsızlık arasında bir yer değiştirmenin çoktan başlamış olduğudur (akt. De Ville, 2010, s. 4).

Foucault'nun metnin giriş aşamasında Descartes'ı yorumlama biçimi, belirli bir ön kabulü içermektedir. Foucault, Descartes'ın deliliği dışlayarak akıl alanını tesis ettiğini öne sürerken Derrida; Descartes'ın deliliği tamamen dışlamadığını, aksine düşüncenin sınırları içinde ele aldığını savunmaktadır. Derrida'ya göre, Descartes'ın yaklaşımı Foucault'nun iddia ettiği kadar keskin bir dışlama içermez (Boyne, 2009, s. 97-103). Descartes deliliğin dışlanmasını örneklendirir ya da canlandırır, ancak bunu yaratmaz (Flynn, 2004, s. 202). Foucault için Descartes'çı “aklın” muktedir biçimde bir tür “çitleme girişi”, bir yandan kendisine göre karşıtlık/Öteki tesis ederken diğer yandan bu karşıtı susturur. Fakat Derrida, delilikten bu kaçışın tarihteki belirli bir anın ürünü olmadığını, daha ziyade tarihi ve genel olarak konuşmayı açan şey olduğunu savunur. Bu ise düşünme, anlam ve dilin *logos*'a içkin olan karakterini ifade etmektedir. Foucault'ya göre delilik ve felsefe arasında bir dışsallık ilişkisi vardır ve bu karşıtlık bir güç (Karar-yargı) eylemiyle ortaya çıkar. (Flynn, 2004, s. 203). Oysa, Derrida için delilik ve felsefenin birbirini sarmaladığı felsefi bir an, felsefenin kendi içinde bir delilik vardır: “*Cogito delilikten kaçır çünkü kendi anında, kendi otoritesi altında; ben deli olsam bile, düşüncelerim tamamen deli olsa bile geçerlidir*” (akt. Flynn, 2004, s. 203). Derrida açısından felsefenin söylemi içinde yazılmış bir metin; Batı felsefesi, edebiyatı, beşerî bilimleri gibi Batı'nın genel metni yani *logos*'u içinde hayat bulmaktadır. Derrida, Foucault'nun dilinin sıradan dilin kısılcısından kaçmasının mümkün olmadığını, bu nedenle Foucault'nun eserinin Kartezyen *Cogito*'nun yeniden onaylanmasından ibaret olduğunu savunarak Batı dil ailesinin heterojenlik, yokluk ve delilik karşısında birliği, mevcudiyeti ve akli önceleyen tortulaşması tarafından kökten belirlendiğini iddia etmektedir (Sprinker, 1980, s. 83). Nitekim Derrida, Foucault'nun

Descartes okumasını "hem bir koruma ve hem de hapsetme eylemi" olarak nitelendirdiğinde onun yirminci yüzyıl için tanımlanabilecek bir Kartezyen eylemi yerine getiren özne olduğunu ima etmektedir. O halde Derrida için Foucault analiz ettiği söylemlerden ayrılmaz, aksine Descartes'ın dahil olduğu bilgi şebekesinin içinde incelemeye tabi tuttuğu ilişkilerin devamını gerçekleştirmektedir. Derrida için Foucault'nun düşüncesindeki metafizik kavramların varlığını sürdürmesi "karar"ın, bölünmenin, farklılığın tarihini yazma girişimidir; bölünmeyi orijinal bir varlığın birliğinden sonraki bir olay veya yapı olarak yorumlama riskini taşır ve böylece metafiziği temel işleyişinde doğrular (Derrida, 2020, s. 59).

Sonuç

Delilik ile Karar Sınırında Foucault ve Derrida

Foucault'nun "karar" anlayışındaki mesele; bir zamanlar akıl ile delilik ayırımından önce gelen bir *logos*'un içerisinden akıl ile deliliğin konuşabiliyor olduğu iddiasıdır. Bu unsur kısmen Orta Çağ'da akıl ve delilik (akıl-dışılık) diye adlandırılacak deneyimin birbiriyle diyalog kurmasına izin vermektedir. Bu evrede delilerin şehirde gezinmelerine izin verildiği gibi aklın ve deliliğin serbestçe içinde dolaşmasına ve mübadele etmesine izin veren bir *logos*'un içerisinden -Derrida bunu bir tür serbest mübadele *logos*'unun içerisi olarak tanımlar- hareket olanağı söz konusudur. (Derrida, 2020, s. 56). Derrida; asıl meselenin "nasıl oluyorda kendi kendisini korumaya alıp, kendisi için parmaklık yapmaya çalışan bir aklın -Klasik aklın- korumacılığının 'kaynağı' belirlenebilmektedir?" sorusu olduğunu ifade etmektedir (Derrida, 2020, s. 56-57). Dolayısıyla, mesele bu belirsiz "karar anı"nın Foucault açısından nasıl çerçevelendiğini, aklın bu ediminin hem kendisine hapisane olarak kurduğu hem de kendisiyle bir monoloğa yol açtığı bir iletişimsizlik anına, yani aklın diyalogu kesmesindeki "karar anı"na ulaşmaktır. "Mesele o halde diyalogun koparak iki monoloğa ayrıldığı noktaya erişebilmektir: Foucault'nun çok kuvvetli bir kelimeyle Karar diye adlandırdığı şeye" (Derrida, 2020, s. 57).

Derrida açısından Foucault'nun girişimine ilişkin "Deliliğin bir tarihi yazılabilir mi? ve Foucault deliliğin tarihini hangi 'yerden' yazmaktadır?" soruları daha da anlam kazanmaktadır. Foucault bu tarihi aklın dilinden; deliliğin içine hapsedilmiş halinden değil, deliliğin bilgi tarafından ele geçirilmesinden önceki halinden yazmak ister (De Ville, 2010, s. 3). Bu tarih, Derrida'nın belirttiği gibi, deliliği yakalamak için işler olan dili kullanırken, Klasik akıl tarafından yakalanmadan önce evcilleştirilmemiş deliliğin tarihi olma iddiasındadır. Ancak aklın dili, deliliği zorunlu olarak yakalayan ya da nesneleştiren düzenin ve nesnellik sisteminin dilidir. Bu da sessizliğin bir "tarihinin" yazılıp

yazılamayacağı sorusunu gündeme getirir; zira tüm tarih tanımı gereği, genel olarak rasyonalite ve anlamın tarihidir (akt. De Ville, 2010, s. 3).

Karar anı, Foucault için deliliğin psikolojik özne olarak akli başında insanın otoritesine girerek "akıl" söylemi tahakkümü altında susturulmasına işaret etmektedir. Akıl ile deliliğin kesintisiz diyalogundan akıl ve akıl-dışının kapatma mekanlarında hâlâ var olan bir mücadele olarak sessiz diyaloguna kadar henüz delilik, akıl alanından sürgün edilmemiştir. Dolayısıyla "karar", bu diyalogun ortadan kalkarak sessizliğin mutlak hale geldiği ve delilik ile akıl arasında ortak dil yokluğunu ifade etmektedir (Foucault 2016, s. 705). Foucault, bu hükümler aklın doğuşunu "karar" olarak adlandırır ve kendisiyle uyumlu olmayan her türlü düşünme, eylem ve varoluş tarzını dışlayarak gayri hakiki ilan etme yetkisini kendinde görmektedir (Boyne, 2009, s. 79). Bu aşamada fiziksel uygulamalardan ahlaki bir zemine taşınan ardından ise pozitiflikler olarak bir nesnelleştirmenin konusu olacak delilik, muktedir bir öznenin açığa çıkması ile yadsınan deneyimi ifade etmektedir. Bu yadsıma, deliliğin tümünden sözsüz bırakılmasına ilişkin bir "karar anı"dır. Dolayısıyla "karar", aklın ortaya çıkışının mantıksal ve siyasal bir zorunluluk olarak belirginleşmesi ile bu yeni ve zorba ussallık biçimiyle uyumlu olmayan her türlü düşünce, eylem ve varoluşu dışlamayı karakterize etmektedir. Bu peyzaj alanında delilik, bir akıl bozukluğu söylemiyle kuşatılmaktadır ve "Akıl burada kendini önce dünyadaki bütün akıl bozukluklarına karşı bir karar olarak ifade etmektedir" (Foucault 2016, s. 223). Nihayetinde, Foucault açısından "karar" kendine içkin bir dışlama usulünü belirginleştirmektedir. Bu açıdan, dışlama usullerinin sembolik olarak en önemlisi deliliğin akıl-dışına itilerek susturulmasıdır.

Foucault'nun "karar" kavramı, modern psikiyatri söyleminde beliren bir eklemlenme temelinde Öteki'ni yaratan "Kurucu Akıl"ın işleyişiyle ilişkilendirilmektedir. Bu aşamada dışlama, aklın prosedürel bir sessizleştirme dispozitifidir. Bu açıdan bakıldığında, Foucault'nun *Deliliğin Tarihi*'nde Kartezyen dışlama pratiğini bir işaret/gösterge olarak ele alması ve bu yolla göstergenin/işaretin çağdaş tarihsel yapıyı betimlemede temel unsur olduğunu saptaması, bir Kartezyen dışlama faaliyetidir. Çağdaş tarihsel yapıdaki bir işaret/gösterge olarak Kartezyen dışlama eylemi bu nedenle Foucault'nun da kaçamadığı bir pratik olmaktadır. Derrida'nın işaret ettiği gibi, tüm Avrupa dilleri Batı aklının serüveninde ve aklın ele geçirilmesine yol açan delegasyonlarda örtüktür. Bu nedenle Foucault'nun yapmaya çalıştığı gibi bu tarihi (deliliğin nesneleştirilmesini) yargılamak imkânsız gibi görünmektedir çünkü yargılamalar da hüküm de sadece eklemlenmeleri nedeniyle suçu tekrarlamaya mahkumdur. Sessizliğin arkeolojisi bile bir mantık, örgütlü bir dil, bir düzen ve bir eser anlamına gelir (De Ville, 2010, s. 3). Dolayısıyla Foucault'nun sessizlik arkeolojisi, deliliğin dışlanması ve nesneleştirilmesi eyleminin, bu dışlamanın

kınandığı anda da etkili bir şekilde tekrarlanması anlamına gelir (Derrida 2020, s. 52-57). Foucault'nun "karar" olarak saptadığı kesinti aklın işleyişine içkin bir tespiti ifade etmektedir. Foucault'nun dili, deliliğin sözcülüğünü üstlense de aklın tahakküm içeren dışlama mantığını, sözdizimini terk edememektedir; aksine Foucault konuşurken akıl kendini konuşuyor gibidir. Bu yüzden akla rağmen bir tarih yazılamayacağı gibi bir delilik tarihinin imkansızlığı da belirlemektedir. Deliliği tahakküm altına alan rasyonel ve siyasi düzenden onun içerisinden bir dil aracılığıyla kurtulması imkansızdır. Nitekim Derrida'nın işaret ettiği gibi psikiyatrist sonuçta bu düzenin yalnızca bir vekil ya da temsilcisidir, hatta onlardan yalnızca biridir. Dolayısıyla psikiyatrinin kavramsal düzeneğinden kurtulsa bile deliliğin susturulması "suçu"ndan kaçamaz.

Derrida'nın belirttiği üzere, tüm Avrupa dilleri Batı aklının serüveninde ve aklın ele geçirilmesine yol açan temsiliyetlerde örtüktür. Bu nedenle Foucault'nun yapmaya çalıştığı gibi bu tarihi (deliliğin nesneleştirilmesini) yargılamak imkânsız gibi görünmektedir. Çünkü yargılamalar da hüküm de sadece eklemlenmeleri nedeniyle suçu tekrarlamaya mahkumdur (akt. De Ville, 2010, s. 3). Bu çabanın; deliliğin suskunlaştırılmasına eşlik eden bir suçu, onu eleştirmeye ya da yıkmaya çalışsa bile suçu yinelemekten başka bir şey yapamayacağını Derrida "Aklın hakından gelemeyeceği Truva atı yoktur" ifadesiyle etkili bir tarzda formüle etmektedir. Derrida açısından "Aklın mahkemesinin huzuruna aklın tarihsel bir belirlenimini çıkarma"ya (2020, s. 54) çalışan Foucault'nun "projesi", ancak aklın içerisinden bir "proje" olabilirdi. Nitekim, akla karşı bir tarih mümkün değildir. Foucault'nun sessizleştirme süreci için dikkate aldığı "karar" anı akıl ve akıl-dışını birbirinden ayırırken kullanılan organize bir dil olan aklın sözdiziminin sesine vekalet etmektedir. Nitekim buna içkin işleyiş sergileyen Foucault'nun "karar"ı, mevcut bilgi ve gramer içinde çerçevelenmiş açıklamalar veya çıkarımlardan; aklın dökümanları ile metinleri ve kurumlarından kaçan bir sıçrama gerçekleştiremez. Aksine Foucault'nun deliliğin susturulmasına ilişkin "projesi" *logos* ile aklın tahakkümünü ilerletmeye yazgılıdır; aklın sesinin temsilcisi olarak deliliğin susturulmasında pay sahibidir.

Foucault, mevcut dil düzenliliği içinde önceki bilgi ya da kurallar tarafından belirlenmiş Batı düşüncesinin çoğunu yapılandıran *varlık/yokluk*, *konuşma/yazı*, *Aynı/Fark* gibi ikili karşıtıklara; *Akıl-akıldışı* karşıtlığını ekleyerek bu ayrımlardan kaynaklı yarılmayı daha da derinleştirmektedir. Nitekim bu tarz bir "proje", Batı felsefesinin ayrıcalık tanıdığı dilsel işleyiş içinde hiyerarşileri genişletmektedir. Bu hiyerarşiler çerçevesinde iki şey arasında bir boşluk yaratılarak her zaman ilkinin ikincisinden üstün tutmanın tahakkümü Batı aklının içinde yer aldığı *logos*'a içkin bir işleyişi temsil etmektedir. Bu açıdan Foucault'nun "karar"ı, karar olmaktan ziyade Batı metafiziğinin dile içkin sözce

yapısı ve dilin sıradüzenliliklerinin başka bir versiyonu olmaktadır. Nitekim Foucault'nun Akıl-akıldışı karşıtlığı çerçevesinde şekillenen delilik kavrayışı, Derrida açısından -bir dil içinde bilinmeyene doğru sıçramadan ziyade- *logos*'un belirli kuralları arasında farklı bir kural uygulama pratiğidir.

Summary

This study critically examines the tension between Michel Foucault's concept of the "archaeology of silence" in his work "History of Madness" and Jacques Derrida's critique of Foucault's "project" related to the notion of Decision. Foucault's "History of Madness" explores how madness was excluded and silenced by reason from the Classical Age to the Modern Age. In this examination, Foucault seeks to demonstrate how madness was controlled by reason, interpreting this process as a form of silencing. He argues that, during the Renaissance, madness was part of the social landscape, engaging in a certain dialogue with reason. Foucault highlights that in this period, the "Ship of Fools" became a symbolic representation of madness, where the insane were loaded onto ships and sent off to Europe's rivers in search of reason. Foucault suggests that this reflects a doubling inherent in the understanding of madness during the transition from the Middle Ages to the Renaissance.

In the social order of the Renaissance, madmen were figures sent off to another world when placed on ships, and upon disembarkation, they became figures emerging from that other world. Foucault interprets this as a motif of "being exiled to the inside or expelled to the outside." In this landscape, madness is both an intrinsic part of reason and a doubling of madness into wise madness and crazy madness. However, the madness unleashed by the Renaissance was strangely silenced in the Classical Age. According to Foucault, the transition from the Renaissance to the Classical experience of madness occurred through a sharp break, symbolized by events such as the establishment of the General Hospital (Hôpital Général) in 1656. The concept of the "archaeology of silence" is used to examine the historical silencing of madness by being relegated to the non-reason. Foucault argues that from the Classical Age onwards, madness was pushed into the non-reason, a situation institutionalized in the Modern Age through psychiatry.

Derrida critiques Foucault's project of historicizing madness by interpreting it as a Cartesian Decision, arguing that Foucault's endeavor cannot escape the metaphysical assumptions of reason. This study focuses on Foucault's analysis of the processes of silencing imposed on madness from the Classical Age to the Modern Age, while taking into account Derrida's emphasis on the inherent impossibility of Foucault's project of historicizing madness as a distinct voice. For Derrida, the exclusion of madness is not just a historical Decision but an intrinsic necessity of reason's structure. Consequently, the attempt to write the history of madness from within reason is not, as Foucault claims, a liberation but a continuation of silencing. Derrida challenges the viability of such a project by arguing that Foucault's critique of Descartes, famous for excluding madness from the *Cogito*, is itself problematic. He suggests that Foucault's analysis supports the Cartesian framework he criticizes by failing to escape the metaphysical assumptions embedded in the language of Reason. According to Derrida, this project must operate within the domain of Reason (*logos*) that it seeks to challenge, thus repeating the same methodological logic. Derrida's critique centers on the idea that the exclusion of madness is not merely a historical Decision but inherent to the very structure of Reason. Therefore, he argues that any attempt to write the history of madness from within the bounds of Reason paradoxically reinforces the silencing it seeks to expose. At this point, Derrida considers Foucault's project as a "project of reason," claiming that even in its attempt to write the history of madness, it reproduces the logic of silencing imposed by Reason. Ultimately, according to Derrida, Foucault's endeavor to write the history of madness is a repetition of silencing and does not offer an alternative to the dominance of reason.

This article centers on the tension formulated by the concepts of "Project" and "Decision" to understand the relationship between Reason and the Other, particularly in the context of the historical transformation of knowledge about madness. The study highlights the inherent challenges of attempting to express a history of madness that does not reproduce the same structures of exclusion it seeks to overcome. In conclusion, the article elucidates the fundamental tension between the thoughts of Foucault and Derrida, emphasizing the difficulties inherent in the attempt to write

the history of madness. Ultimately, this analysis aims to compare these two thinkers from a perspective that seeks to transcend the boundaries of established epistemological frameworks.

Kaynakça

- Beyssade, J. B. (1997). Descartes: Felsefi Bir Devrim Mi? (T. Bumin, Çev.). *Cogito Dergisi*, 10, 63-81.
- Boyne, R. (2009). *Foucault ve Derrida: Aklın Öteki Yüzü*. (İ. Yılmaz, Çev.). Ankara: BilgeSu.
- De Ville, J. (2010). Madness and the law: The Derrida/Foucault debate revisited. *Law and Critique*, 21, 17-37.
- Derrida, J. (2020). Cogito ve Deliliğin Tarihi. *Yazı Ve Fark*. (P. B. Yalım, Çev.) içinde (s. 47-89). İstanbul: Metis Yayınları.
- Derrida, J. (2014). Yazı Yazı Olmadan Önce. *Gramatoloji* (İ. Birkan, Çev., 2. bs.) içinde (s. 9-151). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Derrida, J. (1995). *The gift of death*. (D. Wills, Çev.). University of Chicago Press.
- Descartes, R. (2015). *Meditasyonlar*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Descartes, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri*. (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Deutscher, M. (2014). Foucault's Madmen. *Parrhesia*, 21, 69-85.
- Dreyfus, H. L. ve Rabinow, P. (2014). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. University of Chicago Press.
- Foucault, M. (2016). *Deliliğin Tarihi*. (M. A. Kılıçbay, Çev., 6. bs.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2015). *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*. (E. Bayoğlu, Çev., 3. bs.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2014). *Güzel Tehlike*. (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Foucault, M. (2012a). İktidar ve Bilgi. *İktidarın gözü*. (İ. Ergüden, Çev., 3. bs.) içinde (s. 167-185). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011a). Deliliğin Tarihi'ne Önsöz. *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3*. (İ. Ergüden ve F. Keskin, Çev., 3. bs.) içinde (s. 20-31). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011b). Derrida'ya Cevap. *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3*. (İ. Ergüden ve F. Keskin, Çev., 3. bs.) içinde (s. 31-47). İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011c). Gövdem, Bu Kağıt, Bu Ateş. *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3* (İ. Ergüden ve F. Keskin, Çev., 3. bs.) içinde (s. 48-76). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Foucault, M. (2005a). *Entelektüelin Siyasi İşlevi*, (I. Ergüden ve O. Akınhay, Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005b). *Büyük Kapatılma: Seçme Yazılar 3*. (I. Ergüden, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler Ve Şeyler: İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (M. A. Kılıçbay, Çev., 2. bs.). Ankara: İmge Yayınevi.
- Foucault, M. (1973). *The birth of the clinic*. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge*. New York: Pantheon.
- Flynn, B. (2004). Derrida and Foucault: Madness and writing. H. J. Silverman (Ed.). *Derrida and deconstruction* içinde (s. 195-213). Routledge: Taylor & Francis e-Library.
- Gutting, G. (2005). Foucault and the history of madness. G. Gutting (Ed.). *The Cambridge companion to Foucault* (2. bs.) içinde (s. 49-74). NY: Cambridge University Press.
- G.P.B. (1979). Cogito incognito: Foucault's 'My body, this paper, this fire'. *Oxford Literary Review*, 4(1), 5-8. Edinburgh University Press.
- Keha, M. K. (2010). Descartes'ın Epistemolojisi ve Foucault'nun Eleştirisi: Akıl ve Akıldışılık Bağlamında Bir Eleştiri. *Kaygı Dergisi*, 14, 111-122.
- Koyuncu, E. (2017). Derrida-Foucault Tartışmasını Yeniden Okumak: Foucault'da Dönemleştirme ve Tarihsellik Sorunu. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 23, 17-35.
- Latince İngilizce Online Sözlük, <https://www.latin-english.com/latin/dementes/>
- Lotz, C. (2006). The events of morality and forgiveness: From Kant to Derrida. *Research in Phenomenology*, 36, 255-273.
- Macherey, P. (2016). The Foucault-Derrida debate on the argument concerning madness and dreams in *Foucault-Derrida fifty years later. The futures of genealogy, deconstruction, and politics*, (Olivia Custer, Penelope Deutscher, and Samir Haddad eds.). (Jennifer Cazenave, Olivia Custer, and Samir Haddad translated), Columbia University Press, 3-21
- Merquior, J. G. (1986). *Foucault*. (N. Elhüseyni, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- O'Farrell, C. (2005). *Michel Foucault*. London: Sage Publications.
- Revel, J. (2006). *Michel Foucault: Güncelliğin Bir Ontolojisi*. (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Otonom Yayınları.

- Sahu, S., Sarangi, H. ve Sarathi, P. (2021). A deconstructive analysis of Derrida's philosophy. *Shanlax International Journal of Arts, Science and Humanities*, 9(1), 98-107.
- Sheridan, A. (2003). Madness, death, and the birth of reason. *Michel Foucault: The will to truth* içinde (s. 11-45). Taylor and Francis Publishing.
- Sprinker, M. (1980). Textual politics: Foucault and Derrida. *boundary 2*, 8(3), 75-98. Duke University Press.
- Swacha, M. (2017). Against teleologism notes on reason, madness, and sovereignty from Socrates to the Foucault/Derrida debate. *Diacritics*, 44(4), 66–89. Cornell University.